

ANTONIO ZAVALA

Patxi Erauskin bertsolaria

(1874 - 1945)

I

PATXI ERAUSKIN BERTSOLARIA

(1874-1945)

I

AUSPOA LIBURUTEGIA

130

EDITORIAL AUSPOA

**Plaza de Santa María, 2 — Teléfono 66 16 12 — Tolosa
(Guipúzcoa)**

ANTONIO ZAVALA

4 ABR. 1978

PATXI ERAUSKIN BERTSOLARIA
(1874-1945)

I

AUSPOA LIBURUTEGIA

1978

© Auspoa Liburutegia - Tolosa (Guipúzcoa)
Inprimatzalle: IZARRA - Polígono 36 - Usúrbil (Guip.)
Depósito Legal: S. S. 18/78
I S B N 84 - 7158 - 033 - 0
Enero - 1978

ARKIBIDEA

Oarra	9
--------------	---

BIZITZA

Guraso eta senideak	13
Irastortza-aundi	17
Cuba'ko gerra	20
Emaztea ta seme-alabak	27
Lana	32
Jai-egunak	37
Jaioterria	46
Zenbait bertso	53
Bertsolaria	58
Sanjurjo	73
Azken urteak	79

BERTSOAK (1913-1918)

(1913) Billafranka'ko misio santuari kantik Bertso berriak Anton Enbustero k eta Juana Patarrerak alkarri jarriak	83 88
(1914) Gora gure Euskalerrria!	94
«Ludi guztian autan artuta...» ...	99
(1916) «Gusto duanak aditu...»	102
Bertso berriak amabost urteko katu gazte bati jarriak	107
Bertso berriak: «Amar artzai muti- llak...»	118
Bertso berriak Joakinek Agustinari jarriak	123
Aralar mendiko unioari	131
(1917) Bertso berriak San Migel goi-inge- ruari jarriak	138
(1918) Zaldibia'ko Bitor Erauskin korrika- lariari	148

OARRA

Patxi Erauskin —*Patxi Errota eta Erauskin Errotari ere esaten zioten— oso bertsolari ugaria izan zan; bertso-paper asko utzi zigun.*

Aren bizitza eta bertsoak, Auspoa'ren iru zenbaki osatuko dituzte: 130, 131 eta 132'garrena. Alzo'ko Imaz, Lexo, Xenpelar, Mendaro Txirristaka eta Zapirain anaiak ere ori bera egin zuten: iru zenbaki bete. Baiñan oraingo ontan, iru zenbakiak liburu bakar batean bildu bearrean, liburu banatan ezarriko ditugu.

Lenengo liburu onek bi zati ditu: bata, Patxi Erauskin'en bizitza; bestea, 1913 urtetik 1918 urtera paratu zituan bertsoak. Bertso oietan gai asko erabiltzen ditu: erlijioa, umorea, abertzaletasuna, sozial-arloa, kirola... Alegia, Euskalerriren kezka guziak Patxi Erauskin ere kezkatzen zuten, eta bertsogintzara bultzatu.

Patxi Erauskin Zaldibi'ko semea zan. Egokia, beraz, jaioterriaren argazki batez liburuaren azala apaintzea. Argazki ori gerok egiña da, 1977'eko Iraillaren goiz batez.

BIZITZA

GURASO ETA SENIDEAK

Zaldibi'ko *Erauskin Errotari* edo *Patxi Errota*'ren gurasoak, Juan Franzisko Erauskin Maiz eta Maria Franziska Garmendia Goitia, 1871'eko Maiatzaren 2'an ezkondu ziran ¹.

Juan Franzisko, zaldibitarra zan, neka-zaria eta ogei ta bi urteko mutilla. Maria Franziska, berriz, Gaintza'koa, ogei ta zortzi urtekoa eta Jose Antonio Armendariz zanaren alarguna.

Susmo bat bururatu zaigu: 1871 urtean, karlisten bigarren gerra artean piztu ez, baiñan lenengo txinpartak saltatzen asiak ziran. Orregatik, gerra bazetorrela igarri eta presaka egindako ezkontza izan diteke ori. Bestela mutillak armak artu bearko zituala bai baitzekiten. Ataundarrari zer gertatu zitzaion edozeiñek daki:

Ataun'go fruttue
ezta ola oittue:
bi pregoi eginda
soldau eman gaittue;
an...

---

¹ Zaldibi'ko 3'garren ezkontza-liburuan, 87 orrian.

Bederatzi seme-alaba izan zituzten: Jose Martin, 1872.III.6'an jaioa; Jose Franzisko, 1874.IV.10'an jaioa; Jose Ramon, 1876.V.4'an; Maria Salustiana, 1878.VI.7'an; Maria Antonia, 1880.VII.24'an; Jose Martin, 1883.III.31'an; Jose Maria, 1886.XII.9'an; Margarita, 1889.VI.9'an; eta Maria Konzepzion, 1891.V.4'an².

Bi Jose Martin, beraz. Lenengoa, seguru aski, umetan illa-edo izango zan.

Lenengo zazpi senideak, *Eskribano* etxean jaio ziran. Kale-etxe bat da ori. *Ibarmendi* ere esaten diote orain. Beste biak, berriz, Olaa'ko errotan sortu ziran mundura.

Bederatzi senide oietatik, bigarrena izan da, Jose Franzisko, liburu onetarako gaia eman digun bertsolaria.

Gurasoak zein ziran, esanik daukagu. Aiton-amonak, aitaren aldetik: Juan Martin eta Maria Aszension, biak zaldibitarak; amaren aldekoak: Martin Franzisko, Gaintza'koa, eta Maria Martina, beasaindarra.

Olaa'ko errota ori, Zaldibi'ko kalea baiño pixka bat goraxeago dago, Amondarain errekaen bazterrean. Erreka ori Aralar-mendian sortzen da, eta daukan

---

² Zaldibi'ko 6'garren bataio-liburuan, 280, 306, 328, 348, 372 eta 402 orrietan; eta 7'garren liburuan, 26, 51 eta 71 orrietan.

izena, Amondarain baserri ondotik igarozten dalako datorkio.

Erreka ortatik etxearen gaiñeko aldera ekartzen zuten ura, eta antxe, arri landu ederrez egindako putzu edo osin batean bildu.

Etxe azpitik bi ur-bide, bakoitzak erro-tarri bana mugi zezan: bata, artoarena; bestea, gariarena. Ta urrena aska, iriña jasotzeko. Oiek danak gaur egunean ere ikusten dira Olaa'ko errotan.

Beeraxeago, beste errota bat ere bada: Errota-txiki izena. Bi errota oiek badute zer ikusirik beste bertsolari batekin ere: Juan Inazio Iztueta'rekin. Onek, 1792. VII.7'an, errentan artu zizkion errota oiek, lau urterako, Franzisko Inazio Al-bisu'ri. Urteko pagatu bearra: 280 dukat, iru txandatan eman bearrak. Baiñan urte bete ere etzuan Iztueta'k errota oietan iraun; 1973.VI.24'an, utzi egin zituan³.

Leen esan degunez, senide batzuek Eskribano etxean jaio ziran eta besteak Olaa'ko errotan. Eskribano'n azken jaioa, Jose Maria izan zan, 1886.XII.9'an mundu ontara azaldua; eta Olaa'ko errotan aurrena jaioa, Margarita, 1889.VI.9'an argia ikusia.

---

³ Jesús Elósegui: «Juan Ignacio de Iztueta Echeberría (1767-1845). Colección Auñamendi, San Sebastián 1969.

Bien bitartean egingo zuten etxe-aldaketa. Alegia, Franzisko gure bertsolaria amabi urtetik amabostera zijoalarik. Umetik atera eta mutil egiña zala, beraz. Ala ere, oso maitea izan zuan arek errota ori. Bere denbora guzian, *Erauskin Errotari* idatzi ta firmatu zituan arek bertso-paperik geienak, eta jendeak ere orrela esaten zion. Maite izan ez balu, etzion izengoiti ori bere abizenari erantsiko.

Baiñan esandako urte oietara baiñoleen ere ikasiko zuan arek errota orretarako bidea. Eliz-agirietan azaltzen danez, Erauskin'en osaba bat bizi zan leendik ere Olaa'ko errotan: Pedro Jose Erauskin Maiz, aitaren anaia.

IRASTORTZA-AUNDI

Baiñan Olaa'ko errotan fameli aundia eta andik atera eta Irastortza-aundi baserrira joan zan Patxi.

Irastortza esaten zaio eliz-agirietan eta paper zaarretan, gaur erriak, erreza-go egitearren-edo, *Iortza* esaten badio ere.

Ordizia'tik goazela, ezkerretara dago baserri ori, Zaldibi'ko kalera iritxi baiño lentxeago. Kamiotik irten, zubi bat pasa eta berreun bat metrora, antxe baserri zabal, eder eta zuri bat; uraxe da. Aldamenean beste baserri aundi bat: Ibarguren.

Irastortza-aundi baserri orretan, *Zaldibi'ko Exkerra* esaten zioten baten morroi asi zan Patxi. *Exkerra* ori, aundi bat omen zan, eta Gipuzkoa guzian oso eza-guna, jokulari porrukatua eta tratante famatua zalako.

Etxeko goenean, soro bat palanka botatzeko propiyo jarria zeukan. Etzion beste etekiñik ateratzen. Orregatik, etxeko emakumeak onela esaten zuten:

—Famili bat mantentzeko aiña gari

eman zezakean soro orrek eta alper-alperrik euki!

Tratuan, berriz, ara eta onera ibiltzen zan. Patxik orretan laguntzen zion. Bein baiño geiagotan egin omen zuten, Irurtzun'era joan, ango perian ganadua erosi eta Zaldibi'ra. Joan-etorria oiñez, noski.

Baiñan Patxiren oiñak ez-ezik, begiak ere etziran geldirik eta lo egon. Bereala oartu ziran neskaxa eder batez. Etxe artako alaba zan, Irastortza-aundi'koa alegia, eta Patxiren nagusiaren illoba; Josefa Ramona Irastortza Garmendia zertizan, eta Patxi baiño lau urtez gazteagoa zan, 1878.VIII.30'an jaioa ¹. Artaz gustatu, maitemindu eta andregai egin zuan.

Agidanean, etxekoen ixillean asiak izango ziran eta jaietan, arratsaldea Zaldibia'n edo auzo-erriren batean pasatzera, bide banatatik joaten ziran eta an alkarrengana bildu.

Baiñan soldaduzka serbitu bearra etorri zitzaion Patxiri. Ara baiño leen, bere adiskide bat jakiñaren gaiñean jarri eta alkar artu zuten; eskutitzak ari bialduko zizkiola, eta arek, mesedez, abixuak eta esan bear guziak andregaiari pasatzeko.

Bai orrela egin ere: zebillen tokitik

---

¹ Zaldibia'ko 6'garren bataio-liburuan, 351 orrian.

—lenengo, Madrid, Leganés, Ciudad Rodrigo eta abarretatik, eta Cuba'tik ondoren— lagun orri idazten zion eta arek andregaiari pasa.

Onek, ordea, eskutitz oiek ez baitziran berari bialiak, ez omen zion sekula idatziz erantzun.

Lau urtean ibili zan Patxi erbestean, urrengo atalean esango ditugun tokietan barrena. Ala ere, aien maitasuna etzan oztu; eta, ura ostera onera azaldu zanean, luzatu gabe alkarrekin ezkondu ziran, ta bai alkarrekin bizi eta fameli ederra azi ere.

Gaur egunean Irastortza-aundi'n bizi diranak, Patxiren eta bere emaztearen illobak dira; onen anai baten seme-alabak. Irastortza, beraz, deitura. Etxeko izena, etxekoen abizena, beraz. Olakoak gutxi izango dira gaur Euskalerrian.

CUBA'KO GERRA

Patxi Erauskin'ek soldaduzkara joan bearra izan zuan eta Cuba'ko gerrara bialdu zuten.

Cuba'n, bi aldiz piztu zan gerra. Lenengo, 1868 urtean asi eta 1878'an, *Paz de Zanjón* deritzaionarekin, bukatu. Bigarren, 1895'an asi eta 1898'an, ipar-amerikatarrak sartu ondoren, bukatu. Orduan Cuba'k España'rengandik askatasuna lortu.

Patxi Erauskin bertsolariari, bigarren txanda ori tokatu zitzaion.

Gerra orri buruz, bertso-sail batzuk badiugu. Zenbait, egillearen izenik gabe-koak. Ba ote da oietan Patxi Erauskin'ek jarritakorik? Ditekena da noski. Baiñan beraren semeai-eta galdetu diegu eta ezertxo ere ez dakitela erantzun digute.

Ala ere, beraren seme Ramonek, aitarren paperetan eta aren eskuz idatzita, gerrari buruzko bi bertso arkitu ditu. Ez da zein gerra dan esaten; edozein gerrari ondo dagozkionak dira. Baiñan Erauskin Cuba'koan ibili baitzan, emen jartzen ditugu:

Zenbait seme eder bala granadaz
ill da sartzen da lurpera,
arkaitzak negar egin lezake
konparazio batera;
zer estadutan gelditzen geran
ortik kontuak atera,
mutil solteroak izango ditena
andregaietzaz aukera.

Pakerik ez du estimatutzen
gerra probatu ez dunak,
osasuna ere ain gutxi berriz
gaxo egondu ez danak;
okasioak ekartzen ditu,
baita aixkidetasunak,
ikasi eta gelditu bitez
len etzekiten personak.

Erauskin'en seme Joakinek, berriz,
aitaren *licencia absoluta* deritzaiona gor-
detzen du; alegia, soldaduzka bukatu eta
eman zioten papera. Agiri orretan, Cuba'-
ko gerran egin zituan ibillera guziak adie-
razten dira; bai ara baiño leenagokoak
ere. Luzeegia da onera itzez-itzez aldatzeko;
ona laburpen bat euskeraz:

1893'an *lista'n* sartzen da, eta urte be-
reko Abenduaren 9'an *caja'n*; 11'an zotz
egin Donostia'n eta 423'garren zenbakia-
rekin, Erauskin katibu.

1894.III.7'an, berriz Donosti'ra; *Código
de Justicia Militar* irakurri zioten eta Ba-

tallón de Arapiles n.º 9, 2.ª compañía'n sartu.

Lenengo, Madrid'era eramán zuten; antxen *instruzioa* ikasi, banderari zin egin eta abar. Soldadu-jantziagatik, berrogei ta amar pezeta eskatu zioten. Lenengo indezioa ere antxe artu. Iraillaren 19'an *maniobrak* egitera irten eta 25'an itzuli. Urtea bertan bukatu.

1895 urtea Madrid'en, Uztaillaren 18'garrenera arte. Egun orretan, Leganés'era. Urriaren 25'an, Ciudad Rodrigo'ra. Urtea bertan amaitu.

1896'eko Ilbeltzaren 23'an, ostera Leganés'era, Cuba'rako tokatu zitziola eta arako prestaketak egitera. Otsaillan *cabo* egin zuten. Otsaillaren 13'an, trenez Cádiz'eraíño. Bi egun bidean; 15'an iritxi. Ixasontzira igo eta 29'an Habana'n sartu.

Martxoaren 2'an, Guanabacoa aldera azterketa bat egitera. Errebista pasa eta artean soldadu-jantziagatik iru *peso* zor dituala. Managua aldera joan eta Martxoaren 5, 7, 11 eta 20'an tiroka jardun Riohondo'n, Cantarranas'en eta Managua'ko mendietan.

Andik Guanajey aldera. Apirillaren 9 eta 11'an, Sierra de San Juan Bautista'n; 14'an, Saratoga mendietan; 15'an, Barrio de la Vijia'n; 22'an, Portegon Sabanas Laguna'n; 26'an, Ingenio Mendieta'n. Oie-

tan danetan burruka ta zalaparta. Andik Candelaria mendira.

Maiatzaren 26'an, Potrero Romea'ko burruka; 27'an, Cayajabos'era. Armak-eta ez-ezik, gaztelu bat egiteko bear ziranak ere eramán, eta lanak egin bitartean bertan gelditu, Garagarrillaren 16'era arte.

Andik Artemisa'ra; 20'an, Finca Calderón'en eta Candelaria mendietan, burruka; eta 25'an, Potrero de Juan Pastor'en. Urrena, Candelaria aldean ara ta onera ibili.

Uztaren 15'an, Carambola eta Loma del Angel'eko burruka; 31'an, Tumba eta Contreras'koa.

Abuztuaren 2'an, Barrio de la Carambola'n; 18'an, Taco-Taco ta Managua'n.

Irailaren 12'an, Paso de la Sierra'n; Urriaren 7'an, Frejolillo'n; 8 eta 9'an, españiar soldaduen buru Etxague zala, Guayabitos'en; 22'an, Puerta La Muralla'ri eraso eta artu. Bertan gelditu toki ura zaintzen, ango gaztelua sendotu bitartean.

Azaroaren 9 eta 10'an, Sierra del Rosario eta Valladares'ko burruka; antxe zauritu zuten Etxague jenerala.

Abenduaren 1'an, Sabana la Maiz'ko burruka; 12'an, Paz'koa; 13'an, Ingenio Mercoso'koa; 15'an, Luisa'koa; 17'an, Guayabo'koa; 18'an, Sotolongo'koa; 26 eta 30'an, Regollo komandantearen agindu-

pean, bi *convoy* eramán Guanibacho eta Lomas de Toro'ko gaztelura. Ara iritxi eta etsaiarekin tiroka.

1897'eko Ilbeltzaren 4'an, *Cruz del Mérito Militar con distintivo rojo* eman zioten, Guayabitos'ko burrukan irabazita.

Ilbeltzaren 8'an, Sayguan eta Lasymas'ko burruka.

Otsaillaren 11, 12 eta 22'an, Múgica, Cangrejo eta Pedro Barbas'ko burruka.

Apirillaren 6 eta 10'an, Rincón Hondo eta Villaran'go burruka.

Maiatzaren 19 eta 23'an, Barrabas eta Guines'koa. Garagarrillaren 20 eta 21'an, Caguayes eta Guijés'en. Uztaillaren 6 eta 7'an, Mabueja'ko burruka estua.

Uztaillaren 27'an, *Cruz de plata del Mérito Militar* eman zioten, Apirillaren burruka-aldietan irabazita.

Abuztuaren 15'an, Maguey'ko burruka; 28'an, Matanza'n. Urtea bukatu arte, arata onera.

1898 urtea berdintsu asi, jo batera ta jo bestera. Baiñan Martxoaren 21'an, gaxorik zegoala-ta, *Montserrat* itxasontzian sartu eta Cádiz'era. Semeak-eta ez dakitez gaitz-mota izan zuan; seguru aski, lurralde bero aietako bat. Apirillaren 4'an Cádiz'era iritxi eta lau illebeteko baime-narekin etxera.

Urriaren 2'an, Donosti'ko kuartelera, eta bertan gelditu 1898 urtea bukatu arte. Orduan etxera berriz ere, eperik gabeko baimenarekin.

Bitartean, Cuba'n aldaketa aundiak gertatu. 1898'eko Otsaillaren 15'an Ipar-Amerika'ko *Maine* itxasontzia Habana'n bonba batez-edo lertu. Ori zala-ta, Apirillaren 23'an, ipar-amerikatarrak gerran sartu. Lenengo, España'ko gerra-itxasontziak apurtu egin zituzten, eta ondoren, Garrantillaren 14'an, aien gudariak Cuba'n sartu.

Erauskin, esan degunez, onera etorria zan eta etzuan aiei arpegi eman bearrik izan; egin bearko zuan noski, an gelditu izan balitz.

1902 urteko bukaeran, soldaduzkan amabi urte beteak zituan. Legeak eskatzen zituanak, alegia. Amabi urte kontatzeko, gerran egin zuan denboragatik beste bi urte eta ogei ta bost egun erantsi zizkioten.

Gerra orretan, Erauskin'en semeak kontaktatu digutenez, burruka-aldiren batean cubatar buruzagiren bat il zuten. Ildako orrek, erloju eder bat zeukan. Ofizial bategen eraman zuan. Erauskin'ek, berriz, erlojuaren katea artu. Kate orri erantsita, brujula bat. Gaur egunean, aren seme Joakinek gordetzen ditu kate ta brujula oiek. Aitak, trajea jazten zuanean, beti

eramaten zituan solapatik poltxikora jarrita. Zenbait argazkitan ere ala ikusten da, kate ori ageri duala.

Gerra-ibillerak ez dira nolana aztutzen eta Erauskin'ek ere gogoan zituan urteen buruan. Onela dio *Argia'n*, 1934.IV.15'an, argitaratu zuan bertso batean:

Jorraillan amarrean
irurogei urte
kistar egin nindutela
egin dira bete;
Cuba'n gudan igaroa
zenbait tamal neke,
neuretzat mesederik ez,
sendiantzat kalte.
Orain otoizten oatzean
loak artu arte,
osoro bizi nadin
Goi-Jaunak nai arte.

EMAZTEA TA SEME-ALABAK

Leen ere esan bezela, soldaduzkatik etorritakoan, joan aurretik egindako andregaiarekin ezkondu zan Patxi: Zaldibi'ko Irastortza-aundi baserriko Josefa Ramona Irastorza Garmendia'rekin.

Amar seme-alaba munduratu zituzten: Juan Bernardo, 1901.III.27'an jaioa; Maria Franziska Dionisia, 1902.IV.7'an; Nemesia, 1903.XII.19'an; Jose Ramon, 1905.XI.20'an; Martin, 1908.IX.3'an; Jose Antonio, 1910.IX.26'an; Maria Josefa edo Miren Josebe, 1913.VI.9'an; Sabino edo Sabin, 1916.IV.20'an; Maria Justina edo Miren Justine, 1918.V.31'an; Bitor Joakin, 1920.XII.11'an¹.

Agiri oietan ikusten danez, 1913'an asi zan Erauskin Errotaria bere aurrai euskal izen berriak ipintzen. Bataio-agiri oietan biak idatzita daude: izen zaarra eta berria. Sabino Arana'ren iritziak aski goiz onartu zituala esan nai du, eta aren ja-

---

¹ Zaldibia'ko 7'garren bataio-liburuan, 185, 211, 246 eta 289 orrietan; Ordizia'ko 13'garren bataio-liburuan, 117 eta 196 orrietan; 14'garrenean, 23 orrian; eta 15'garrenean, 7, 136 eta 280 orrietan.

rraitzalle sutsua izan zan andik aurrera, bertsoetan-eta ageri danez.

Izkera «garbitzen» ere laister asi zan. Baiñan olakorik egin izan ez balu obe, gure iritzirako beintzat, euskera berri orrek ez baitu bertsoetan ongi ematen.

Lenengo lau seme-alabak, Zaldibia'n jaio ziran; lenengo irurak Olaa'ko errota'n, eta laugarrena, Ramon, *Iturritza* kale-etxean. Beste guziak Ordizia'n ikusi zuten argia, Urdaneta kalean, irugarren zenbakian.

Etxe ori kalearen bukaeran dago, Beasain aldera. Zubi bakarra dago an eta aren pare-parean. Erderaz *Malcasco* esaten diote, baiñan *Juan-Txikienea* du euskerazko izen jatorra.

Seme-alabetan zaarrena, Juan Bernardo, aingerutan il zan, 1902.III.13'an, Olaa'ko errotan². Ta Ordizia'n ere beste bi zerruratu ziran: Jose Antonio, 1912.IV.8'an, eta Sabin, 1917.V.25'an³.

Orain urte batzuek il zan Franziska, senideetan bigarrena. Gaur bizi diranak: Nemesia, Ramon eta Justina, Ordizia'n; Maria, Madrid'en; Martin, Añorga'n; eta Joakin, Donostia'n.

Zer esanik ez, senide auei zor dizkiegu

---

² Zaldibia'ko 5'garren eriotz-liburuan, 11 orrian.

³ Ordizia'ko 7'garren eriotz-liburuan, 291 orrian, eta 8'garren eriotz-liburuan, 140 orrian.

emen esaten ari geranak, danak ez bada ere, bai geienak.

Urdaneta kaletik Santa Maria kalera aldatu ziran, gaur *Banco de San Sebastián* dagoan ortara, bigarren bizitzara. Ta andik Maribaratza kalera urrena, zortzigarreneira.

Erauskin Errotariaren aita, Juan Franzisko Erauskin Maiz alegia, 1917.I.12'an il zan, 77 urterekin, Olaa'ko errotan. Ama, berriz, Franziska Garmendia Goitia, 1924. IX.3'an, Olaa'ko errotan au ere ⁴.

Gerra aurretik, Erauskin Errotaria izan zan *Argia* asterokoari Ordizia'ko berriak bialtzen zizkiona. Geienetan itz-lauz egiten zuan lan ori; baiñan batzutan, gaur Basarrik egiten duan bezela, bertso bat edo beste sartzen zuan bere sail ortan. Itz-lauzko oiek ez ditugu kopiatu, baiñan bertsoak bai; eta, gero danak batera azaldu bearrean, darabilkigun ariari ondo dagokionik baldin bada, jarri egingo degu.

Ala, bere alaba bat ezkondu zanean, onela idatzi zuan *Argia* ortan, 1932.V. 29'an:

«Uztarri deuna artu du, Ane Deunaren ertxadonan, Belaesteban eta Iturbe'tar Benito Bilbo'ko semearekin, Erauskin eta Irastorza'tar Miren Josebe uri onetako

---

⁴ Zaldibia'ko 5'garren eriotz-liburuan, 184 orrian; eta 6'garrenean, 1'go orrian.

alabak. Uztarri ori onetsi du Urrestarazu jaupalburu edo arzipreste jaunak.

Eztai ondoren oturuntz edo bankete eder bat egin zuten *Fonda Urteaga'n*, eta ondoren Donosti, Bilbo, Zaragoza, Barcelona, Kordoba, Balentzia eta España'ko uri nagusi gurenatarantz irten ziran.

Zorionak eta alkarrekin urte askotan bizitzea opa dizuet. Baita zuek bezelako seme-alaba euskaltzale asko azitzea ere.

Neure alaba Miren Josebe,
orra zuk gurasoak utzi,
senarrarekin artua dezun
kurutze orri eutsi;
opari gaude ditzazutela
seme-alaba asko azi,
lendabiziko erlijioa
maitatutzen erakutsi,
eusko elea erakutsi, gabe
ez da iñola ere utzi.

Ama Euskadi baztartu eta
egundo etzagun utzi,
errukirikan baldin badegu
geren Amari eutsi;
sui ta alaba, gogoan izan
gaur ta biyar baita etzi,
guraso onak zer egin bear dun
orra garbi erakutsi,
baldin Euskadi ilko balitza
ez degu bear nai bizi.»

Alaba zaarrenari aurtxo bat il zitzaion Lazkao'n, eta Erauskin'ek onela idatzi zuan *Argia*'n, 1932.VI.19'an:

«Barandiaran'dar Joxe eta Erauskin'dar Franziskari egatu zaiete donokira beren semetxo Sabintxo ogei egunekoa. Ez gero negarrik egin eta begirik busti; donokian euskeraz ari da bere lagunakin da Ama Neskutsa farrez dutela.

Alemanak itz egiten dute
sorkundetikan doixeraz,
frantzesak ere eziñ ukatu
aitortuaz frantzieraz,
atzerritarrak berenaz oro
mintzatzen dira erderaz;
orduan bada saia gaitzen
bakoitza geren izkeraz,
donokin dauden aingeru denok
ari omen dira euskeraz.»

LANA

Patxi Erauskin'ek, leen esan bezela, bertso-paperak *Erauskin Errotari* idatzirik firmatzen bazituan ere, iñungo errotan ez, baiñan Beasain'go bagoi-fabrikan lan egiten zuan.

Goizean-goiz, lantegira. Eguerdian, fabrikako adarra edo tutua entzun bezin laister, andreak bazkaria maiera atera bear zuan, senarra etorritakoan beroegi egon etzedin.

Bazkaldu eta gela batera joaten zan. Antxe, mai batean, idazten-eta saioxka bat egiten zuan; urrena siesta txiki bat, eta osteran lanera.

Olakoak izaten ziran Patxi Erauskin'en aste-egunak. Jaietan zer egiten zuan, urrengo atalean esango degu.

Famelia aurrera aterako bazuan, nola edo ala saia bearra zeukan noski. Zaldibi'ko Lizarga baserriko Sukia'tar Antonio'k Ordizia'n arategi berria jarria zualata, ara nola zion Erauskin'ek *Argia'n*, 1925.I.25'an:

«Sei aur ta emaztea nik
sendia bai piña,
lan gogorra jantzi ta
ondo jan eziña.
Ludi au guztiontzat
ez baita berdiña!
Goizean porru-salda,
gauean jakiña,
gukin aberastuko
ezta arakiña!!!»

Andik urte betera, 1926.I.31'an, onela
zion *Argia*'n:

«Beasain'go landolak lan asko artu dua-
la ta alaitu gera bertako langilleak. Txi-
roak ekin bear poz-pozik lanari.»

Egun argi ta alaituak ziran aiek, bai-
ñan triste ta illunak bidean ziran. Fabri-
ka orrek, gain-beera asi eta langillerik
gejenak kanpora bialdu zituan 1932 ur-
tean. Onela dio Erauskin'ek *Argia*'n, 1932.
XI.27'an:

«Beasain'go landolak lanik ez dualako,
len 3.000 langille ari ziran lekuan, orain
400 besterik ez dira ari.

Zenbat ¹ sendi gauden goseak negarrez!
Au da, au, erauntsia erori zaiguna!

Sendiak badaude, aurrak ogi-kutxa edo
armarioa joka goseak, lotara joan nai ez-
-ta. Aita-amak, berriz, negarrez, emateko

---

¹ *Argia*'n: *Zenbait*.

ezer ez-ta. Azkeneko bialdu-aldi onetan ni ere bialdu naute, beste batzuekin batera, lanean 27 urte igaro baditut ere.

Urte ta erdian jardun degu, astean lau egunean eta iruan lan egiten degula, genitun txanpon denak urtuaz; eta orain, berriz, kalera bialdu.

Gure Goi-Jauna begira dago ta erruki-mena izango al du! Eskerrak gure aurreko asaba zarrari. Aita gurea esaten erakutsi ziguten, ba. Orain asi giñezke atez-ate, erriz-erri, laterriz-laterri, Jaun-Goikoaren izenean ukar edo limosna eskatzen ere.

Ogei ta zazpi urtean jardun
apal da zintzo lanean,
gero ataira esker gutxiaz
bururatu zaienean.
Gauzik onena bat gertatzean
bada bizi eziñean:
ate ondotan asi bearra
Jainkoaren izenean.
Erruki bada era onetan ni
ikusten nazutenean.»

Urrena, berriz, onela idatzi zuan *Argia*'n, 1932.XII.18'an:

«Irakurle *Argia*-zaleok: bai dakizute inguru onetako negargarria? Emen gabil-tza iñun ere lanik billatu ezinda. Orain esan bear det zer oldoztu detan: Iparra-girre zana bezelaxen asitzea, sei laterri

edo eusko probintziari ikusketa bat ematea, batez ere Jel-Batzoki guztiak ezagutuaz eta utziaz olerki-orriyak Euskadi alde. Lendabiziko agurtu bear det Napparro'ko Etxarri-Larraun'go euskel idazle eta olerkari jatorra dan *Ernaizu* jauna. Nola *Argia*'n iragarri zidan joateko beregana eta al zuanakin lagunduko ziralala, aneika esker *Argia* bitartez jaun prestu oni. Andik urrena, Lekunberri'n itz asper-tu bat egitera Barriola'tar Eduardo Andoain'go seme abertzalea dan orrekin. Bai Betelu'ko Jel-Batzokia ere; or ere gaztedi bikaña dago. Gero, nundik nora joan ta etorriak egiten dituan, *Argia* begiragarri onetan jarriko ditut berriak. Urte berri ingurura asiko naiz.»

Ziñez ala txantxetan ari dan ezin antzeman. Euskal bertsolariak, eta bai Erauskin'ek ere, alakoxe umorea baitute.

Baiñan egun obeak argitu ziran, eta Beasain'go fabrika orrek, gauzak zuzendu eta bere langille guziak, edo geienak beintzat, ostera artu zituan. Bai gure Erauskin ere.

Azkeneko, bera zan langillerik zaarretako bat, eta onela esaten omen zuan:

—Ni naiz, Beasain'go fabrikan, errematxadore zarrena eta txarrena!

Beraren semeak esan digutenez, aberas-teko modua etzuan arek sekula izan;

baiñan artarako egokiera eman izan baliote ere, berdin izango zan; etzion probetxurik aterako. Beti bertsoak gogoan, eta, gaiñerakoan, zer jan eta zer jantzi izan ezkerro, gustora ura; etzuan besterik bear.

Ama ere antzekoa omen zuten. Gertatu izan omen zan beren adiskideren bati-edo diru-mordoxka bat aurreratzea, eta arek ez bueltatzen eta aitak eta amak eskatu ere ez.

Bere seme Martinek onela esan digu:

«Ni gertatu nintzan orren etxera joan bearrean. Gizon ura negarrez asi zitzaidan, lepotik artu bear al nuan esanez; gu bezelaxe kartzelan egona zala eta zituanak kendu zizkiotela. Illero pixka bat emango zidala agindu zidan, baiñan gaur arte.

Orduan gure amak onela esan zuan:

—Bueltatzen ez badu, guk baiño premi geiago izango du.»

JAI-EGUNAK

Jai-egunak etzituan Erauskin'ek etxean egoteko. Beti ere bazuan ara edo onera joan bearra.

Ibilkari purrukatua zan. Baiñan etzan mendira joaten; erriz erri ibiltzea atseginago zitzaion. Bazkaldu eta Itxasondo'ra; emen kafe bat artu eta Legogrreta'ra. Edo, bestela, Alzaga, Arama, Ikaztegieta, Ataun, Lazkao, Idiazabal, Segura... Zer esanik ez Zaldibia. Ta beti oiñez.

Bein batez, Itxasondo'n, tabernatik ateratzean, automobil batek jo zuan. Arpegia aunditu eta egun batzuetan fabrikara gabe etxean egon zan.

Ala zegoala, ordurako bertsoak ari jarririk bazituan eta Keixeta aizkolaria bitxitaz etorri zitzaion.

Erri guzietan adiskide ta ezagun asko zituan eta aiekin itz aspertu bat egin eta gustora gizona.

Bai bertsoak kantatu ere, artarako egokiera arrapatzen bazuan beintzat.

Bestetan, berriz, gero zeatzago esango degunez, bertso-paper saltzera joaten zan.

Orrela ibiltzeko, lagun jakin bat izaten zuan: makilla. Bere denboran makilla bat baiño geiago erabiliko zuan noski, baiñan beraren seme Martinek gordetzen duana, makilla ederra da benetan. Zer egur-mota dan, ez genduke esango. Esku-lekuan, euskal arpegi bat, bere txapel, sugur luze ta guzi. Pernando Amezketarra zala esaten omen zuan Erauskin'ek. Ondoren, makillari bueltaka itsatsita, suge luze bat; baita muskerra eta zenbait zomorro ere.

Ibillaldi oien aztarrenak, *Argia'n* utzi zituan, eta bai *Euzkadi* egunerokoan ere. Baiñan ontara oso noizbeinka bialtzen zituan bere lanak; are gutxiago bertsoak. Orregatik, zenbaki guziak orriz-orri aztertu bear bailirake, denbora-galtze izugarria etorriko litzaiguke ortik eta ez degu egin.

Ara emen, ala ere, oietako batzuek:

* * *

Ondarrabi'n Eguberri-egunean ¹ izan nintzan, nolako Jel-batzoki berria jarri duten, «Nere-neria» izena daukan etxe polit batean. Gogor egin diote Irun'goakin batera; baita ere nun Irun'en billatu nituan eta elkarri eskuak estutu «Txori-Txiki» eta «Satarka» abertzale jatorrai.

Ikusten da zuek ere nola lanian egiten

---

¹ *Euzkadi'n: Egubarri.*

dezuten, ez bakarrik mingaÑarekin, gorputz ta gogo osuarekin ere bai. Jarraitu zuek ere onela.

Agur gozo bat zuretzako da,
Txori-Txiki ta Satarka,
zuek bezelako abertzaleak
Euskadi'n dira bakarka;
izketan ere ez dakizute
askok bezela zakarka,
zuen esanera bildutzen dala
erri guzia atzaparka,
ez dituzela euskotar onak
begiratuko okerka².

* * *

«Egun zoragarria il onen 3'an Irura'n igaro genduan Balerdi'tar Joxe Inaxio ta sendi euskaltzale ta *Argi*-zaleakin. 24'an dator uri onetara Balerdi, egun bat igarroaz, Sarasola'tar Julian eta bere adiskidekin, Zaldibi ta erri batzuek ezagutuaz. Emen bilduko gera Murua'tar Iñuxentxioren ostatura.

Euskal maiteak, anaitasuna
zorrotz diogu alkarri,
egun orixe bizi guztiko
izango degu pozgarri;
biotzetikan egingo'izugu,
Balerdi, ongi etorri,

---

² *Euzkadi*, 1920.I.3.

geltokian, bai, egongo da zai
Erauskin'dar Errotari»³.

* * *

«Andoain'en, Aita Larramendi zanaren omenez, jaia egin bear dala entzun utsarekin, poz-dardara egin du Euskal-Erri osoak. Alako seme euskaltzalea izan ere zan Aita Larramendi zana. Jaio zan 1667'-ko Lotazillan edo Abenduaren 25'an, Egoarri-eguna goizeko lenengo orduan. Zer poz zorionekoa zuten bere aita Domingok eta ama Manuelak beren seme Manueltxo ikusi zutenean beren aurrean! Ain zan seme argia, 17 urterekin Ernani'-ko ikastolan asi zuten; urruna andik Billagarzia (Galizia)⁴; urruna, Medina del Kanpo'ra; andik Salamanka'ra; gero Azpeiti'ra. Bere adinetako 76 urterekin ludi onetatik agur eginda, Goi-Jaunaren besoe-tan il zan. (G. B.) Orain dira 186 urte il zala; baita 200 urte're aurten, idatzi edo liburuak argitaratu zituala, auzi gogorra irabazi ondoren zortzi ministrori, euskera

---

³ *Argia*, 1927.IV.17.

⁴ Txee-tasun batzuk oker ematen ditu Erauskin'ek: Larramendi 1690 urtean jaio zan, ez 1667'an; Villagarcía ori, ez da Galizia'koa, Villagarcía de Arosa alegia, Valladolid'eko probintzian dagoan Villagarcía de Campos baizik; Aita Larramendi 1766 urtean il zan, eta, beraz, 186 erantsita, 1952 urtea degu; ez 1929.

Andoain'go 1929'eko festa oiek, Larramendi'k bere *El Imposible vencido* euskal gramatika idatzirik berreun urte betetzen zirala-ta ospatu ziran.

zala emen sortutako aurrenengo izkuntza
edo elea uste etzutenak azpiratu zituala.
(*El imposible vencido*). Jarraituko du ⁵.

Eun larogei ta sei urte dira
Aita Larramendi il zala,
euskaldun onak zaitu dezagun
ark utzi zigun itzala;
ondo dakigu seme utzia
edo alperra etzala,
beragatikan saia gaitezen
geu ere ura bezela,
guztion Aitak bere eskuan,
arren, eduki dezala!» ⁶

* * *

«Ormaiztegi'n, igandean, erri-jaiak zira-
la-eta, ozte aundia izan zan. Orko *Argi-zale*
eta *Euskal-zale*, Jauregi eta Zufiaurre,
bai gañerakoakin, berriketa-aldi bat egin
nuan; oriek bai daudela *Argia-zale* zin-
tzoak.

Gure Jaungoikoak ez banau artzen
oso burutik nastua,
Ormaiztegi'ko gizabidea
ez det izango aztua;
aizken olerkia jaurti nuana
gora jasota eskua:

---

⁵ Jarraituko duala esaten du Erauskin'ek, bañan
ez degu aren idazlanetan jarraiketarik arkitu.

⁶ *Argia*, 1929.VII.28.

Gora Ormaiztegi erria eta
bertako ozte prestua!»⁷

* * *

«Emen besarkatu ditugu Lezo'ko eusko idazle Anastaxio eta Salaberri'tar anaiak, margolari ospatsuarenak. Oriek esan dirate igande onetan, 11'an, dutela Jel-Batzokiaren oneskundea Lezo'n, eta olerkietara joateko beste lagun batekin.

Baiezko itza eman dietet, eta Lezo'n ortxen nazute eguardi alderako; eta *Argia* ouen bitartez deitzen diot Urnieta'ko Alkain'tar Fernando olerkariari, Lezo'ra datorrela igande onetan nere lagun olerkietara. Uste osoan nago etorriko zeradela.

Itz bat bakarrik esan gabetan
iñortxoaren kaltean,
ibilitzea nai gendukena
Lezo erritxo maitean.
Euskaldun onak ibilli bear
biotz maitasun betean,
Argia ontako irakurleok,
agur igande artean»⁸.

* * *

«Usurbil'ko eusko jai⁹ onerako gai aundia dago. Ozte aundia izango gera noski.

⁷ *Argia*, 1929.XII.8.

⁸ *Argia*, 1931.X.11.

⁹ *Jai* ori guk erantsia da.

Eusko zaletasuna
ez bait dago illa,
egun orretan goazen
denok Usurbilla;
ez gerade bilduko
anei gutxi milla,
soiñ apañak jantzita
eskuan makilla,
denan aurrean abesten
gertatu nadilla»¹⁰.

* * *

ZUMAIATARREI, EUP!

«Irakurri degu *El Día*'n, Dagonillaren 20'an, Aralar'era joateko asmoetan zera-tela. Gai orretaz itzegin degu zaldibitar-rak eta idiazabaltarrak, eta zuekin ba-tean joatea erabaki degu, zaldibitar-rak bide-erakusle ditugula. Ikuskizun ederrik ikusiko dezute, asmoa artu bezela Ara-lar'era emendik joaten bazerate. Eun izango zeratela diozute: gu ere emendik mordoxka ederra izango gera. Neu ere antxe izango naiz, iñondik al badet bein-tzat.

Ikusitzea mendi goi beak,
elordi eder, zelaiak,
ikusitzea iturri txoko,
ur garbi-garbi ibaiak,

---

¹⁰ *Argia*, 1932.VIII.28.

artzai-mutillak txaboletan
txiruliruka alaiak,
pozaz beterik etorri zaizte
.....¹¹
beti-betiko aseko dira
gure biotzaren naiak»¹².

* * *

EUP, ANAI NAPARRAK!

«Oso atsegin izan ditut zuen artean egunak, agurtuaz batez ere *Ernaizu* jauna, *Txiki Alai* eta Barriola. Nundik nora ibili naizen? Azkarate, Atallo, Arribe, Betelu, Lezeta, Azpiroz, Lekunberri, Uizi eta Leiza'n. Lekunberri'n alkartu giñan idazle batzuek Lizaso oleskariarekin. Bazkari bikaña egin gengan Barriola ospatsuarenean. Berriz ere orruntza joateko gogoia izango degu. Lizaso'k eta biok olerkietan egin gendun oturuntz tartean. Agur eta urte askotan onelaxen alkar besarkadatu dezagula.

Geure aita Sabin Arana Goiri
piztutzaille euskotarren,
etsai batzuek esker gaiztoan
utzi nai arren baztarren.
Gure Euskadi begiragarria
Jainkoak jarria aurren,

---

¹¹ Lerro au falta da *Argia*'n.

¹² *Argia*, 1933.VII.2.

bera zaituaz, anai-arrebak,
ibili gaitzan alkarren,
Ama Euskadi askatutzea
orra nundikan datorren.
Zorionean gertatu giñan
Barriola jaunaren aurren,
bizi guztian deitu deiogun
Aita Sabino bigarren»¹³.

* * *

«Euskal idazle guziori zorionak, antolaz-
tzen dituzutelako biribilketa eta batza-
rrak. Ezagutu ni urrutira joateko zartu
naizela. Lenengoa izan genduen Oiar-
tzun'en. Orduan an nintzan.

Agurtzen zaiztet, euskal idazle
anai-arreba maiteak,
aitor dizutet etzeratela
alperrak eta lotiak;
nere biotza poztuko luke
ni zuetara joatiak,
eskerrak Jaunari oraindik dauzkat
zañak odolez betiak,
sinistu ez dute laguntzen gero
irurogeiz gain urtiak»¹⁴.

* * *

Azken ontan ikusten danez, ibiltzeko
gogoia galtzen asia zan. Urteen lana; oiek
ez baitiote iñori ere barkatzen.

---

¹³ *Argia*, 1934.VII.22.

¹⁴ *Argia*'n: *urteak*. *Argia*, 1934.IX.16.

JAIOTERRIA

Dakigunez, Ordizia'n bizi zan Erauskin eta bertako berri-emale zan *Argia* astekarirako. Ala ere, bere jaioterria etzeukan arek aztuta, eta, bein baiño geiagotan, maitasunak eraginda, luma irristatu egiten zitzaion eta Ordizia'tik Zaldibi'ra pasa.

Ordizia'koak alde bat utzi eta Zaldibi'ko berriak bialtzen zituala esan nai degu.

Ona emen oietako batzuek:

* * *

«Ardi-zaiak oraintxe dabiltz lasai. Emen ikusi degu bat egun eta gau bertan. Amez-keta Pernando bigarrena izena jarri diote; lenago, Santiago zarra.

Bere ardiak otsoak jango dizkiola esaten diotenean, ajolik ez diola erantzuten du lasai-lasai.

Santiago Zarra gertatzen bada
piztiak ardiak janean,
berak dionez ez da asiko
iñora joanda lanean;

aita gurea badakiala,
ori bai zorionean,
naiz-ta ibilli zakur guztiak
zaunkaka aldamenean,
ateondoetan asiko omen da
Jainkoaren izenean»¹.

* * *

«Asto jatea Zaldibi'n. Aurreko larunbatean zuten afaria, Zelatx'en Garmendia'tar Bentura geure *Argia*-zalea dan ardandegian. Amairu lagunak jan zuten asto gaxte bat, Iparragirre basetxetik erosita. Afari au antolatu du Iburguren'dar Joxe Ramun amerikano gazteak. Sukalde-gizon edo kozinero bera izan zan. Ameriketan askotan jan izan zutela, abel gorrian aragiz aspertu eta aldatzeagaitik. Jan dutenak diote, arkume-afaririk ez leikeala izan gozoagorik. Orain beste toki askotan asto-afariak jartzeko naia dute; bei, txekor, idian aragia ortik ekarriko dutela merketutzera. Aurreko geure aitonari entzun izan nieten, Aralar mendian otsoak asko ziranean, ardiak eta arkumeak naiz-ta asko egon, astoari eldutzen ziotela otsoak; oso gozoa izan bear zuala astoaren aragia. Orregatik diote jan dutenak, afari gozoagorik ez dutela egin. Ia, mutillak: urrungo astoa jatekoan, esan gero neuri ere.

---

¹ *Argia*, 1924.X.19.

Zaldibi'n egin duten
asto-afariak,
zabaldu-azi ditu
ederki begiak;
naiz galesti egondu
bei, txekor, idiak,
merkatu bearko dute
oien aragiak.

Asto-afari orretzaz
ez daude aztuak:
ez dituztela sartu
aukada bastoak;
batere itxuratzen
baditu lastoak,
diru egingo ditek
oraintxen astoak»².

* * *

«Emen bizi dira, Zaldibi'tik etorrita,
Irastortza'tar Joxe Erramon eta Aranbu-
ru'tar Manuelatxo aiton-amonak. Lau se-
me ta iru alaba dituzte ezkonduak, ta
zazpiren artian 49 seme-alaba.

Aiton-amonatxoak pozak zoratzen egon-
go dira bere aiei begira.

Opa diyogu urte askoko
pakea ta osasuna,
esaera da ludi onetan
ori dala ontasuna,

---

² *Argia*, 1930.XI.23.

baita gañera bi txarrak baño
obeia dala bat ona.
Goiko Jaunari amaika esker,
ori da edertasuna,
oiei begira pozak zoratzen
aitona eta amona»³.

* * *

«Jaupa edo meza berria Belgika'n euskaldunak: Zubeldia'tar Ponziano eta Iras-torza'tar Dolorexen semea, Zaldibi'ko euskoa. Txiki-txikitatikan da seme argia eta euskaltzalea neurri gabea; gaztetatik sartu zan sakramentario. Opa diogu, izan bedi anima askoren gaizkatzallea, baita artu beza, *Argia*'ren bitartez, erri osoaren oroimena, dagon tokian.

Artu nere oroimena,
Zubeldia jauna,
jaiotzetikan zera
seme azkar, ona;
maitetasun asko're
Jainkoarengana,
zori onekoak zeure
aita eta ama»⁴.

* * *

---

³ *Argia*, 1931.VIII.9.

⁴ *Argia*, 1932.XI.13

«Arantzatzu'n ezkondu dira...⁵ 4'an Beloki'tar Joxe Antonio eta Irastortza ta Oiarbide'tar Franziska, ta Irastortza ta Oiarbide'tar Martin eta Arruebarrena'tar Franziska. Ezkontza oiek Etxeberria ta Oiarbide'tar Gaizka jaunak onetsi ditu. Jaun au, aiek bezelaxe, zaldibitarra da ta ezkondu diranen lengusua. Bigarren aita-tutako bikotea ill onen 17'an Erroma'runtz aterea da. Zorionak guziai ta alkarrekin urte askoan bizitzea opa dizutet.

Erroma'ra joan diran nere illoba Martin eta bere emazteari esan diotet Erroma'n badala euskaldunak egindako eliza bat, ea arkitzen ote duten.

San Juan de Letran eleiz orren izena.

Erroma'k euskotarren edestiarekin zer ikusia badu. Errezil'ko mendietan erromatarrak eta euskotarrak burruka izugarriak izan zituzten; eta Erroma'ko buruzagiak erronka egin zioten euskotarrari, emengoak burruka egitera Erroma'ra joan zitezen. Baita joan ere emengoak, Lartaun oiartzuarra buru zutela. Eta an ere, ementxe bezela, garaille izan ziran euskotarrak.

Euskotarren ausardia zenbaterañokea zan egintza onetxek agertzen digu: gure anaiak ara iritxi ziranean, lenengoz egin zuten gauza, joan ziran itxasontzia urpe-

---

⁵ *Argia*'k emen utsune bat du.

ratzea izan zan. Angoak arriturik galdetu ziotenean zergatik urperatzen zuten, onela erantzun omen zien emengoak: «Iltzen bagera, itxasontzirik ez degu bear; baño garaille izango gera ta zuen itxasontzian joango gera.»

Burruka egin ondoren eta emengoak garaille ziralako, Erroma'ko agintariak euskotarrekin etzutela aurrerantz gudarik egin nai ta adiskidetasunean bizi nai zutela adierazi zuten aidanean.

Burrukaldi ori gogorazten diguten olerkiak badira. Ona emen oietako bi:

Erromatarren lendakariak
senaduko itzarekin
euskaldun aiei au esan zien
zintzotasun guztiakin:
«Alkar arturik bizi nai degu
orain aurrera zuekin,
seme ordeko nai badezute
izan il arte gurekin,
egingo degu gure alabak
emazte emanarekin.»

Euskaldun aiek, adoreturik
guztiak baten itzera,
erantzuer'au eman zioten
jaun prestu oiei ostera:
«Jarriko gera zuen alabak
gure emazte izatera,
pake osoan gerta gaitezen
gu alkarrekin aurrera,

ta anaitasun andiarekin
Erroma'n biziko gera»⁶.

Olerki auek Gipuzkoa'ko edestian daude, ta baita eliza nola dagoan diotenak ere»⁷.

---

⁶ Iztueta'renak dira bertso auek. Erauskin'ek pika bat aldatu egin ditu.

⁷ *Argia*, 1933.IX.24.

ZENBAIT BERTSO

Erauskin'ek *Argia*'ko bere saillean argitara emandako bertsorik geienak ezarriak ditugu. Banaka batzuek falta dira ala ere, eta ona orain oiek emen:

Eskallu'ri: Irakurri det Mazkarra'ri idatzi diozuna. Badakit zorrotz zabiltzaitela eusko antzerkizuna antolatu naiean. Zuk diozun jaun orrek itz egin du Etxezarreta'rekin eta bai jaun onek baimena eman ere. Orain igande batzutako betea dago antzokia, baña laster emango omen du. Asi zeintezke, beraz, noiz eta nola oldozten. Emen, entzun utsarekin, pozaren pozez illeakin txapela goratzen zaiote asko ta askoi. Noiz izango ote degu egun ori?

Saia zaitezte era onetan,
Eskallua ta Mazkarra,
bata ez dala motela eta
bestea berriz azkarra.
Antolatutzen badiguzute
eusko antzerki jatorra,

une artantxe ez da izango
asarre *Errotari* zarra»¹.

* * *

«Bidani'ko Bereziartua'tar Joxe ta bere emazte Balerdi'tar Joakinari zorionak, beren seme Lorentzo kanonigo irten zaie-lako 34 urterekin. Alaba ere oraindik orain profesatua dute.

Joxe, Balearrain'go Erbeta basetxekoa da; ta Joakina, berriz, uri onetako Okorro-Etxeberri'ko alaba. Zorionak.

Aita Joxe ta Joakina ama
Lorentzo jaun gurasoak,
izan leiteken aundienetako
kistar erlijiosoak;
egiten dituzte gau eta egun
zintzo asko errezoak,
beti eskañiaz Jesus Deunari
beren bizitza osoak»².

* * *

«Pixtiak goizetan abesten
ez daude maku,
udaberrian gaudela
guk ezaunki artu;
denborari guk eman
bear diogu leku,

---

¹ *Argia*, 1929.VI.9.

² *Argia*, 1929.VIII.25.

biziak entzungo du
laixter: kuku! kuku!»³.

* * *

«Lazkano'n, *Iri-Aundi* basetxean, Barandiaran'dar Joxe Andresen sendiak zortzi autarki ditu, eta denak eman zituzten aurreko auteskundietan Jel alde. Urrun-goan ere ziur-ziur gaude ala emango dituztela. Orrelako sendi asko bagenduzke, laixter genduke Euskadi askatuta.

Lazkano'n sendi batean
daude zortzi autarki,
zintzo-zintzo Jel alde
egiten dira jaurti.
Orrelako sendiak
bagenduzke aski,
Euskadi askatuta
ez legoke gaizki;
euskal maite guztiok
au nai degu nauski»⁴.

* * *

«Euskal idazle maite
zuretzat, *Txalintxo*:
Argia'n idazki bat
neretzako atzo;

---

³ *Argia*, 1935.III.31.

⁴ *Argia*, 1933.X.15.

aitor det etzerala
ezer gaizki mintzo,
zenbaiten esan txarrak
ezin jarri zintzo,
barka nik idazkortza
ibillia arintxo»⁵.

* * *

«Zorionean zaigu
argitaldu *Txistu*,⁶
ikusi degunean
asko gera poztu.
Geure alaitasuna
dualako pixtu,
amabostero artzea
ez iñori aztu»⁷.

* * *

EUSKO LANGILLE ALKARTASUNARENTZAT BEGIRAMENA JAUN BATEK

«Jaun ori da Gaztañaga'tar Tomas. Berak dauzka bi titulo: bat, sendagillearena; bestea, agiñak eta ortzak atera ta berriak jartzekoena.

Jeltzale purrukatu onek jarri du iragarkia Eusko Langilleen Alkartasuneko aretuan, emengo bazkide dienari, nola

---

⁵ *Argia*, 1928.IV.22.

⁶ Aldizkari bat zan *Txistu*.

⁷ *Argia*, 1927.I.30.

gure sendikoari, utsean (debalde) aterako dizkigula agiñak eta ortz mingarriak. Ori da langille eta txiroentzako begiramena.

Utsean atera nai
agin eta ortzak,
ori da errukia
txiroak geranontzat.
Nola ez degu bada
artuko're ontzat?
Eskerrak Gaztañaga'tar
Tomas janarentzat»⁸.

---

⁸ *Argia*, 1935.VI.9.

BERTSOLARIA

Patxi Erauskin'ek bat-batean somatu ta kantatutako bertso gutxi bildu degu.

Olaberri'ko Etzezuri baserriko etxeko-jauna dan Joakin Asurabarrena'k onela esan digu:

«Mukullu, Legorreta'ko baserri bat da. Bertako etxeko jauna bertsoan pixka bat jarduten zana zan. Plazetan ez ordea; tabernan eta ola, lagun-artean.

Bein batez, Erauskin Errotariarekin ari zan eta onek, kantatu etzion egingo, olako bertsoa kantatzeko eta bat-batean asmatzeko ez baita; esan-edo egingo zion:

Legorreta'ko Mukullu'n
ganau plakuak ikullun,
ezten zorrotza akullun,
ta esne gutxi katillun.

Ala ere, etziran orregatik asarretuko. Urrengo jaiean ere antxe jardungo ziran biak bertsoan, juntatu izan baziran, zein'ek aundiena bota.»

Basarrik, berriz, testiguantza ederra

eman zuan bein *La Voz de España*'n,
Erauskin onetzaz:

«Nos es grato, antes de terminar estos apuntes, consignar que nosotros tenemos un motivo especial para sentir vivo cariño por Cestona. Fue precisamente en esa villa donde nosotros actuamos en público por primera vez en concepto de bersolaris.

Tendríamos unos diecisiete años de edad, y recordamos que el otro bersolari era el difunto «Erauskin Errotari», de Villafranca de Oria.»

1935'eko San Sebastian egunean, Ilbeltzaren 20'ean alegia, *Lenengo Bertsolari-Eguna* ospatu zan Donostia'n. Basarrik irabazi zuan txapela. Erauskin Errotaria ere an zan. Egun artan kantatutako bertsoak, danak ez baiñan banaka batzuek, urrengo urtean argitaratu zituan *Euskaltzaleak Bazkunak, Bertsolari Guduak 1935-1936* izeneko liburuan. Damurik, bertso bakarra du Erauskin'ek kantaturik. Ara zer puntu jarri zioten eta arek nola erantzun zuan:

Orain azaldu zazu
zedorren gogoa...

Ia jarria nago
tonto ta eroa.
Nik ez dakit zu zeran
emen toreroa;

toriatzailletzako
au dek jeneroa! ¹

Ura, norabait joatean, etzan ixilik gelditzen noski. Albiztur'ko *Luistar'*ek, Juanito Mujika zanak alegia, onela zion *Argia'*ren 1927.IX.4'eko zenbakian:

«Igaro dan igandean pozez eman genien bostekoa, Tolosa'ko berrilari zintzo ta egoki Gurasobide'ri² erri ontan; eta Erauskin Errotari Ordizia'ko berrilari jator ta bertsolari bikañari Bidani'n.

Erauskin orrek bertsoak azkar
t'egoki ditu moldatzen,
Bidani ortan jardun zitzaigun
egi bikañak kantatzen.
Erlijioko gaietan beintzat
ez da atzera gelditzen,
jarrai dezagun bide ortatik
Euskalerra maitatzen.»

Bein batez, Ondarrabia'n alkarrekin topo egin zuten *Zeleta* eta biak. Agidanean, alkar ezagutzen zuten leenagotik ere, eta Erauskin bertsoan asi zitzaion. Bai besteak ere egiñalean idazteari ekin. Baiñan *Zeleta'*k berak eman zuan alkartze artako berri, *Argia'*ren 1930.VIII.24'an:

---

¹ *Bertsolari Guduak 1935-1936* liburuak *yarrita* eta *yeneroa*. Guk *yarrita* eta *yeneroa* idazten degu, Erauskin'ek orrela esango baitzuan.

² Tolosa'ko Manuel Urreta zana, ainbeste bertso zaar jaso ta gorde zuana.

«Nork ez du ezagutzen Erauskin olerkaria? Euskotar eredu jatorra degu berau, eta ezagun-ezaguna Gipuzkoa'ko bazter guzietan. Eta bere olerkiak guziz dira atsegiñak, eta aberkoi-berkoiak danak.

Igandean, jakiñik uri ontan aurkitzen nintzala, emen azaldu zitzaidan arratsaldean, eta jakiña, olerki-txorta bat abestu biar. Ona emen nik arrapaladan artu nizkion olerki batzuk:

Biyotzetikan agurtzen zaitut
Zeleta maitagarriya,
abertzale on, idazle bikaiñ
eta euskeltzale aundiya,
Soraluze'tik osasun billa
Olaberri'ra etorriya;
biyotz-biyotzez egiten dizut
gaur nik ongi-etorriya.

Lotsaturik utzi ninduan neretzako diñ etzan olerki orrekin, eta jarraitu zuen onela:

Olerki-bidez ludi guztian
zabaldu nai det berriya,
bitartekotzat artzen detala
Deun Mikel zaindariya:
mugatik mugara nola izan zan
gure Eusko-Aberriya,
goitik Ebro'ko erreka eta³
betik Adur gurgarriya.

Bidaso'z aunztik iru laterri
gure anaiak badia: (4)

---

³ *Argia'n: Ebro'tik.*

⁴ *Argia'n: badira.*

Zuberoa bat, Benabarra bi
ta bestea Laburdia.
Eun da ogei ta amazapi urte
Pantze'ren mende jarriya,
berak guztiak berendu nairik,
otso orren egarriya.

Gipuzkoa'ren uri ospatsua,
gora, bai, Ondarrabiya!
Bidasoa'ren inguru danaz
ori bai edergarriya.
Zelai ederrak, zuaitz bikañak,
mendiaz karaitz arriya,
pozez zoratzen egoten nazu
sarri begira jarriya.

Ezin ukatu nola daguan
.....garriya⁵,
zenbat ondasun dagoan bertan
iñortxok ezin neurriya.
Bai, berriro agurtu biar
Ondarrabi goragarriya,
amaika etsai amorraturi
erakutsia larriya.

Aiton da amon, neska ta mutil,
ernai zegoan jarriya,
areriyoa bialtzen zuten
beren mugatik atzera,
alper-alperrik sortutzen ziran
Ondarrabi'ko urira;
Irun, Oiartzun, Errenderi'kin
ez laguntasun urriya,
orduan, bai, laguntasuna
oin dagon baño ohea...

---

⁵ *Argia*'k utsune bat dauka emen.

Aberri danak maite ditzagun,
lenengo Euskal-Erriya;
ori egiñaz poztuko da ba
Erauskin olerkariya!

Bertso oiek, etxean erdi pentsatuak
izango ziran bearbada; ta *Zeleta* adiski-
deak al zuan bezela jasoak ere bai. Mese-
de ederra egin zigun ala ere.

Beste batez, onako bost bertso auek
bota omen zizkion Erauskin'ek neskaxa
eder bati; *Argia*'ren 1934.XI.4'eko zenba-
kian argitaratu zituan, eta berak esango
digu nun eta nola kantatuak diran:

«1932'ko Uztaillaren 9'an, Lekunberri'n,
Barriola abertzale ospatsuaren jatetxean,
jaurti nizkion olerkiak neskaxa eder bati,
Litargi'k zirikatu nindualako.

Olerkiakin agurtzen zaitut,
neskatxa gazte garbia,
ludi guztiak ikusten zaitu,
ori da begi argia;
azala ere oso leguna,
arpegi zuri gorria,
oiek guztiak orrela dirala
apain da lirain gerria,
zurekin bada egin legike
Ama Neskutsa berria.

Lagunak ere oso ederrak
dauzkatzu aldamenean,

gelditu zaitez sinismenean
Patxi Errota'n esanean:
eziñ ukatu, ziñaldariak
bazeuden Barriola'nean,
gogoan daukat igande aste
nola gau ta egunean,
orlako neskatxik etzan izaten
ni mutil aske nintzanean.

Naparroa'ko Lekunberria'n
zurekin bildu naiz aurrena,
zu ikusita zenbaiti sartzen
poza biotzan barruna;
ludi onetan pozgarriena
artutzea uztarri deuna,
emaztea ta bi aurtxorekin
daukat semea zarrena,
berak nai badu eskaintzen dizut
urrengoa, bigarrena.

Arpegitikan ezagun dezu
zerala emazte-gai piña,
zerorrek ere ezpairik gabe
jakingo dezu nik aña;
zu adoratzen baimenarekin
dantzatu nai det mingaña,
sinistu gero semetxo ori
dala jeltzale gaillena,
nik nai, zuk ori artuta, neure
errain izango baziña.

Irakurleok jarri zaitezte
olerki oneri begira,

gezurrak utzi alde batera,
mintzatutzen naiz egira;
neure biotzak oraindik badu
ainbeste toki kabira,
esan garbiak era onetan
Lekunberri'n joanak dira,
oriek esana ez det damurik,
ai, alkarrentzat balira!

Bostgarren bertsoa ez da izango Lekunberri'n sortua. Ta besteak ere, an kantatuak noski, baiñan gero etxean berrituak eta bearbada pixka bat orraztuak ere bai.

Argi ta garbi ageri dana auxe da: bertso gutxitxo degula, Erauskin aotik aora nola aritzen zan juzkatzeko.

Ala ere, bertsoak paperean jartzeko ohea zala uste degu. Itxura ala artzen diogu beintzat. Ezagutu zutenak ere ala esan digute.

Aren bertso-saillak emen arkituko ditu irakurleak, eta, irakurri ondoren, ez du iñoren bearrik izango, ura zer neurritako bertso-jartzalle zan jakiteko.

Gure iritzirako, bere lenengo saillak obeak ditu, gero jarri zituanak baiño. Urteen lana izan diteke ori noski. Baiñan baita ere beste zerbait. Asieran, ezereen kezkarik gabe ixurtzen zituan bere bertsoak. Gero, berriz, leen ere esan degu.

nez, garbizalekeriz kutsatu zan eta orduko euskera berri ori nai zuan bere bertsoetan. Baiñan orrek, bertsolariak bear duan eztena kamustu egin zion, eta ja-tortasuna murriztu. Ori, noski, gure iri-tzi bat besterik ez da.

Gregorio Mujika zanak (1882-1931) *Pernando Amezketarra* liburua argitaratu zuan 1927 urtean. Itzaurrean, Pernandoren gertaerak eta ateraldiak nola bildu dituan esaten ari dala, onela dio:

«...biltze-lan ontan lagundu diratenen artean, Zaldibi'ko Prantxisko 'Erauskin bertsolariaren izena ezin ixilik utzi dezaket, lankide iaioa izan det-eta.»

Alkar ezagutu zuten, beraz. Are geiago: Gregorio Mujika onek —*Jeme* izengoitiaz firmatzen zuan— idazlan polit bat argitaratu zuan *Argia'n*, 1927.VIII.7'an, Erauskin Errotariari buruz, ura zer-nolako bertso-jartzalle zan eta beste zenbait argibide emanek. Merezi du emen osorik jar-tzea:

«Iaioa da gero Erauskin aul Gizon argia, euskaldun jatorra, txapela buruan, makilla eskuan, or dabil beti zuti, erne ta txukun, bertso berri batzuk zeri jarri...

Bertsolari bai da Prantxisko Erauskin... Ez erdi alper oietako bertsolari ordea, Erauskin'ek bere lan jakiña, bere irabazpide polita badu as-

palditik: Beasain'go bagoi-lantegietan urte askotxo daramazki, ta bertako langille zuzen edo saiatuenetakoa da.

Andik irten ezkerro, ordea, bertsolari, ta bertsolari besterik ez. Bertso-asmoz beteta du beti burua. Egin zituan bertsoz, egiten ari danaz eta egiteko dauzkan bertsoz itzegiten, jaten baño gusturago aritzen da. Berak egin, berak kantatu, ta berak erriz-erri igandietan saltzen ditu bertsoak. Arrapastaka kentzen omen dizkiote eskuetatik. Azkenengo egin dituanetatik bost milla eun batean saldu omen zituan eta ia pentsa...

Bertso oiek jartzeko, zer ikusi ta zer entzun dabil Erauskin. Gaur «San Permin gloriosoari», biar «San Isidrori», urrengoan «San Martin Loiznakoari», ta bearbada zeruko santu guziei, bertso berriak aterako dizkie Prantxiskok. Aizkolariaren batek, alako pelotarik edo zereko arraunlariak irabazi ezkerro, an da gure Erauskin bere bertso berriakin. Atano ta Keixeta ta «lau probintzietakoa aizkolariak» or dabiltz erriz-erri Erauskin'ek egindako bertso berrien egoetan exerita. Ta Uzku-dun? Goratzale asko omen ditu Errezil'go morroskoak; guzien artean ere ez zuten orregatik Erauskin'ek bere bertsoetan aña jasoko...

Gauza jakingarririk ez dala gertatu ta bertsoak zeri jarririk ez dagola? Ajola zaio Prantxiskori! «Katu sakats bati» ez zizkion bada bein bertso berri batzuk jarri? Jarri ta saldu!

Bere bizi guzian atera ditun bertso berri onenak, oraintxe ari omen da ateratzen. Alakorik gero...! Arrasate'ko Euskal-egunera eramateko ditu, ta datorren illaren 14'ean Leiza'n dan jaiera ere joango omen da bertso oiek saltzera.

Eta oien ondoren beste batzuk aterako ditu, ta gero beste batzuk, ta beste batzuk... Jaungoikoak daki zenbat arteraño.

Urte askotan izan dedilla, bada, guzien onerako. Jarrai, Erauskin. Zu ari zera zure bertsoetan besteak goratzen: aizkolari, santu, pelotari ta katu. Ia alako batean, beste norbaitek onela asiko diran bertso berri batzuk ateratzen dituan:

Bertso berri batzuek
nai ditut paratu...
Patxi bertsolaria⁶
nai nuke goratu...»

Bildu ditugun bertso-saillak asko dira. Ala ere geiago ere bazituala, dudarik ez da.

Adibidez eta beraren seme Ramonek esan digunez, Ordizia'ko Areta baserriko ollo bati bertsoak jarri zizkion eta pape-retan argitaratu. Ramon orrek ikusiak eta eskuetan erabiliak omen ditu. Baiñan orain bertso-paper oien aztarrenik ez degu iñun ere arkitu.

Gaitz-izenez *Mandoa* esaten zioten bati ere bertsoak jarri zizkion. Damurik, galduak dira, lerro auek izan ezik:

Mandoak bear ditu
perrak eta pastak,
ikulluan beteta
pentsuakin askak,

---

⁶ *Argia*'k: *bertsolari*.

oiek badira .....
animali-kastak...

Ta bertso au ere Erauskin'ena omen da.
Ala esan digu beraren seme Ramonek:

Goizian atera ta
jo det Usurbilla,
andikan bueltatuta
urrena Madrilla;
munduz mundu ari naiz
andregaien billa,
iñun bada oraintxen
agertu dedilla.

Mesede egitearren, *Besamotza* bertso-
-saltzalleari ere ematen omen zizkion,
baiñan bere izenik gabe eta arenean-edo
argitaratzeko eman ere.

Bertso-paperak, geienetan beintzat, Bea-
sain'go Zunzunegi'renean inprentatzen zi-
tuan.

Ondoren, paperak artu eta bera ibil-
tzen zan erriz-erri saltzen. Kantatzeko
abotsa, ez oso indartsua, baiñan polita
omen zuan. Festa, erromeri, peri, apustu
edo jendea nun bilduko zan, ara joango
zan paper-mordoa besapean artuta.

Lenengo, bera bakarrik ibiltzen zan.
Baiñan gero, Ramon eta Martin semeak
koskortu ziranean, aietako batekin joa-
ten zan. Aitak bertsoak kantatu eta se-

meak paperak banatu ta dirua kobratu. Paper asko saltzen omen zuten.

Alaba Justina, berriz, lotsatu egiten zan aita jendez inguratuta eta kantari ikus-tean. Etxerakoan, onela esaten zion:

—Ez kantau, aite! Ez bertso-paperik geiago saldu!

Ta aitak:

—Zergatik ez diñat ba kantatuko?

Ta leen bezela segi.

Beste bide bat ere bazuan arek bere bertsoak zabaltzeko: korreoa. Ba omen zituan an da emen adiskide bertsozaleak, eta aieri, paperak inprentatik atera alean, bana bialtzen zien.

Oietako bat, emaztearen osaba Gregorio. Ameriketan bizi zan. Baiñan ura ere bertsolari izaki eta bertsoan erantzun.

Zaldibi'ko berri-emale *Iturri-Aute*'k onela zion *Argia*'n, 1926.IX.19'an:

«Irastorza'tar Gregorio «Irastortza-aundi» base-txeko 76 urtedun semeak bere illoba Erauskin Errotariari bialdu dizkio idazki ta olerkiak. Len emen izana degu bi alditan, eta urte bete barru berriro emen degula adierazten dio. Au entzun utsarekin Zaldibi guztia poztu da, oleskari ta euskaltzale oso ezaguna baita.

Ona osaba-illobak alkarri idatzitako olerkiak:

Illobak osabari:

Agurtzen zaitut sendi guztiaz,
neure osaba txit piña.

Ai, au tamala, urruti egonik
alkar ikusi eziña!

Oartutzen naiz orain urrena
izandu ziñan auntziña,
gure naia da jaioterrira
berriz bilduko baziña.

Osabaren erantzuera:

Ikusi dealarik zuk bialduta
ingian bertso berria,
bera ikustean osabak artu du
atsegin zoragarria.

Nere naia bai egingo deala!

Itxoten nago jarria,
urtea barru ikertu nairik
ni jaio nintzan erria.

Asmatzen badet bigarren au're
orain bear nuke kanta,
esateko asko badauzkat baña
bertsoetan ezin konta,
dana esaten ez baita irixten
neure idazkortzan punta.
Beste bat arte agur goxo bat,
illoba Erauskin Errota.

Illobak:

Neure osaba, bai-zatozela!
Oriek berri gozoak!
Entzuteakin txaloa jo du
Zaldibi erri osoak.

Alaitasunaz gora jaikirik,
nola egaka usoak,
etorritzean laztandutzeko
zabalik dauzkagu besoak.

Baiñan, atal luze au bukatzeko, galdera bat: Zergatik artzen zituan Erauskin'ek lan eta neke oiek danak? Gure iritzirako, ez bertsoak gustatzen zitzaizkiolako bakarrik; baita ere «apostolu» bat zalako. Alakotzat zeukan arek, dudarik gabe, bere burua: bertsolaritzaren eta euskalzaletasunaren «apostolua».

SANJURJO

Erauskin Cuba'ko gerran ibili zanean, beraren konpañiako teniente bat onela zeritzan: Jose Sanjurjo Sacanell.

Sanjurjo, 1872 urtean jaio zan. Militar sartu eta Cuba'ko gerran ibili zan lenengo, eta gero Afrika'koan. Bere gradu guziak gerran irabazi zituan; Txirritak dio-na, alegia: «aziyuetan irabazita jazten zizutzen graduak». San Fernandoren gurutzeta ere bi aldiz irabazi zuan. *Marqués del Riff* ere izendatu zuten.

Errepublikak etorri zanean, guardiazibillan buru zan; baiñan etzuan ezeren oztoporik jarri. Gobernuak, ordea, artatik kendu eta karabineroetara pasa zuan. España ondamendira zijoala pentsaturik, 1932.VIII.10'an errepublikaren aurka altxa zan Sevilla'n, beste militar batzuek lagun zituala. Iri orretzaz errex jabetu ziran, baiñan beste guzietan uts egin zuten. Preso artu, juzkatu eta iltzera kondenatu zuten Sanjurjo. Juezak, ordea, sententzi orrekin batera, barkazio-eskea ere firmatu zuten. Bereala, an da emen, firma-pilla ederrak bildu ziran, aren barkazioa eska-

tuz. Firmatzalle oietako bat, aurreneta-koa gaiñera, Galán kapitanaren ama izan omen zan. Galán ori, Jaca'n erregeren aurka altxatu, porrot egin, juzgatu eta afusillatua izan zan. Gobernuak bizia barkatu zion Sanjurjo'ri, eta Dueso'ko presondegira bialdu zuan. Bi urte egin zituan an; 1934'an, *amnistia* eman zioten eta Portugal'era joan zan. Ura ez izan ordea geldirik egoteko jaioa, eta 1936'ekoa prestatzen asi zan. Uztaillaren 18'an, altxatu ziran guzien buru izatera zetorrela, aideplanoak lur jo, su artu, eta bertan il zan.

Cuba ezkeroztik ere, Sanjurjo eta Erauskin'ek alkar ikusi ta agurtu omen zuten, ura Donosti'ra etorri zan batean.

Gero, 1932.V.2'an, eskutitz bat egin eta bialdu zion Erauskin'ek. Bearbada, geiago ere idatziko zion, baiñan au besterik ez da gure eskuetaraño iritxi. Batenbatak makinaz idatzi zion eta orren kopia, Erauskin'en seme Joakinek gordetzen du. Onela dio:

Excmo. Sr. Don José Sanjurjo Sacanell.
Madrid.

Salud, mi general: Salud y felicidades le deseo en nombre de los que aún quedamos en el mundo de los que sirvieron en Cuba en el Batallón de Arapiles n.º 9.

¿Se acuerda, mi general? Desembarcó V. E.

en la playa de la Habana del vapor León XIII, en 1.º de Marzo de 1896. Era segundo teniente de la Cuarta Compañía de dicho Batallón y, por ser más valiente que el Cid, le nombraron Jefe de la Sección de Tiradores.

¿Recuerda el nombre de sus Jefes? En el citado Batallón era Teniente Coronel D. Joaquín Romero; Comandante Mayor D. Francisco Cirujeda y Cirujeda y Comandante Fiscal D. Daniel Denán González.

Entre los soldados que se hubieran roto el pecho por V. E. estaba yo como Cabo de Sección de Tiradores de extrema vanguardia.

Estaba V. E. en Santi Spiritu enfermo el 7 de Julio, y no pudo acudir al combate de Asiento de Magulla. A mi regreso me dijo: «No he podido ir a ese combate y he perdido un ascenso, pero he sabido que tú te has portado bien y te voy a proponer para sargento.»

Recuerdo que al iniciarse este combate separé de un árbol un papel que decía: «Hoy morirán todos los españoles que pasen por aquí». Entregué el papel a D. Arturo Albergorti, el cual sonrió despreciativamente pero me dijo: «¡Mucho cuidado, Cabo de Tiradores, que estamos enfrente del enemigo!».

¿Se acuerda del Teniente Sanjurjo cuando nos enardecía con sus arengas? «¡Muchachos, mis soldados serán lo que se quiera, pero cobardes no!» Poco después hirieron en un brazo a V. E. y fue ascendido a la península, pero le reintegraron pronto a la Manigua.

Y ¿su caballo? Aquel valiente animal blanco, corto de cola, con el cual penetraba en todas

partes al frente de nosotros, tan pronto oía un tiro.

La última noche que paré cerca de V. E. fue en Río Pelayo, cerca de la zona de Santi Spiritu. Por cierto que descansaba en una hamaca suspendida entre dos árboles; yo dormía en una corteza de palmera. V. E. me preguntó: «¿Qué tal, Cabo Erausquin?» «Algo más molesto que V., mi Téniente» le contesté. «Bueno —replicó V. E.—, estas cosas son interesantes para contarlas cuando seamos viejos.»

Y hemos llegado a viejos, mi General, y por ello cojo al azar, de un depósito mental de queridísimos recuerdos, estos que le envío.

No quiero cansarle más, pues ya tendrá cosas más interesantes de que ocuparse; pero si alguna vez quiere V. E. disponer de las postreras vibraciones de un corazón entero a pesar de los años, pregunte en Villafranca de Oria por Erauskin Errotari.

¡Siempre a la orden, mi General!

Villafranca de Oria, 2 de Mayo de 1932.

Ex-Cabo de la Sección de Tiradores de extrema vanguardia.

Eskutitz onek erdera ona du. Ainbesteraíño ikasi ote zuan, Cuba'n-eta zebillela? Ala, berak esakizunak esan eta besteren batek idatzi ote zion?

Guk erabilli degun kopiak firmarik ez du; Sanjurjo'ri bialdutakoan firmatuko zuan noski.

Sanjurjo'k berealaxe erantzun zion. Eskutitz ori ere, Erauskin'en seme Joakinek gordetzen du. Onela dio:

Madrid, 9 de Mayo de 1932.

Señor Don José Erausquin Errotari.

Mi querido amigo: No sabe Vd. bien cuánto me ha deleitado la lectura de su cariñosa carta del 2. A Dios gracias, se ha cumplido para ambos la profecía que hicimos en Río Pelayo, de contarnos aquellas escenas cuando viejos. No se borra nada de mi imaginación y veo con complacencia que conserva Vd. una memoria feliz, pues las citas que hace están en lo suyo, perfectamente.

Me satisface infinito que se encuentre bien y tan elogiado entre los suyos por su sabiduría como el más famoso versolari.

Ya sabe me tiene a su disposición incondicionalmente y es siempre suyo afctm° amigo y compañero que le envía un cariñoso abrazo:

José Sanjurjo

Sanjurjo'k, *Errotari* Erauskin'en bigarren deituratzat artzen du. Bestetik, onek etzion bertsolaria zanik esaten. Ala ere, Sanjurjo'k badaki ori eta zorionak ematen dizkio. Bearbada, Erauskin'ek berak esango zion ori, Donostia'n alkar ikusi zutenean.

Andik lau illabetera izan zan Sanjurjo'ren zalaparta Sevilla'n. Zer iritzi ote

zian Erauskin'ek? Bera, dakigunez, eusko abertzale sutsua zan. Etzuan, beraz, begi onez ikusiko bere lagun zaarraren ekiñaldia. Ala ere, guk uste, berak ere firmatuko zuan barkazio-eskea, artarako modu izan bazuan beintzat.

Gero, gerra etorri eta Sanjurjo'ren izena berriz ere jendearen aotan. Zer pentsatu ote zuan Erauskin'ek aren eriotzaren berri ikasi zuanean? Gerra ura zalaita, makiña bat naigabe ta kezka izan zituan. Ala ere, pena artuko zuan bere laguna orrela bukatu izana...

AZKEN URTEAK

Erauskin'en azken urteak etziran oso goxoak eta alaiak izan. Gerra sortu zan eta berak, zaarra zalako-edo, ez omen zuan endredo aundirik izan. Diru-premian baitziran, multaren bat-edo kendu zioten. Aideren bat ere bazuan reketeetan eta arek lagundu.

Baiñan bi seme zaarrenak, Ramon eta Martin, biak ezkonduak, Bizkai aldera joan ziran, eta gero kartzeletan denbora-aldi ederra egin. Aieri zer gertatuko zitzaien beti kezketan aita.

Bertsotarako gogoia ederki itzaldu zan orduan. Erauskin'ek gerra ezkerotik jarritako bertsorik, ez degu iñon ere arkitu beintzat.

Urteak bizkarrean eta fabrikako lana utzi egin zuan.

Pulmonia arrapatu zuan. Baiñan gaitza menderatu eta onik atera zan.

Gero, odolak buruan bear aiñean korritzen etziola agertu zitzaion. Oso argaldu zan.

Batzuetan, zertan ari zan etzekiala jar-

tzen zan. Bein da bitan ere, berak ala naita, etxeko pasilloan ara ta onera asten ziran emaztea ta biak. Baita gauez eta neguko otzik gogorrenetan ere, kalean elurra ari zuala. Kanpoan paseatzen ari zirala eta egualdi ona zegoala uste zuan berak.

Azkenetako, ezaguera aldizka joan eta aldizka etorri egiten zitzaion. Bein batez, zortzi egun ezaguerarik gabe pasa ondoren, esnatu eta onela eskatu zion bere alaba Frantziskari:

—Paka, ur pixka bat!

Alabak txanpaña ekarri zion, eta aitak probatu eta:

—Au ez diñat eskatu!

Ura ekarri zion orduan, eta:

—Au bai, au eskatu diñat!

Bere prestaketa guziak egin eta 1945'eko Abenduaren 22'an il zan, irurogei ta amairu urterekin, goizeko zortziretan, Maribarratza kalean, zortzigarrenean ¹.

Emaztea, berriz, 1957'eko Azaroaren 25'an il zan, larogei ta bat urterekin, gabeko zortziretan ².

---

¹ Ordizia'ko 11'garren eriotz-liburuan, 121 orrian.

² Ordizia'ko 11'garren eriotz-liburuan, 296 orrian.

BERTSOAK

(1913 - 1918)

(1913)
**BILLAFRANKA'KO MISIO SANTUARI
KANTAK**

1/ Milla bederatzi eun da
aurrera amairu,
Misio Santu bearrak
etorri zaizkigu:
bat da Aita Laskibar,
bestea Aizpuru,
gonbertitutzen dituztenak
makiña bat judu.

2/ Diote maitatzeko
Jesusen itzala,
da Bera serbituaz
bear dan bezela;
ikusitzen gaituzte
gaizki gabiltzela,
oien esanera gu
gonberti gaitzala.

3/ Billafranka'ko errira
ekarri dituzte,
nere kristau maitiak,
konsola zaitzte;
lenago zenbait anima
zeuden arrunt triste,
orain da garaia ta
salbatu litezke.

4/ Obek sermoi ederrak
eta granzioak, (*sic*)
jakin degu zer gure
obligazioak;
nai ditugunak izan
bai salbazioak,
oraiñ da denbora ta¹
eiñ konfesioak.

5/ Oso gauza txarra da
animako kezka,
pekatuan luzaro
egon bear ezta;
au da komenentzia,
kristau fielak, presta
propositu fiña ta
artu zagon beta.

---

¹ Bertso-paperak: *orain da denboratu.*

6/ Konfesioa dago
artarako jarria,
gonbertitu gerala
nago igarria;
biotza bigun bedi
ez bada arria,
bestela guretzat da
istillu gorria.

7/ Firme egon gaitzen
bautismoko itzan,
itz gozoagorikan
ez nezake esan;
amorioa beti
Jesusentzat izan,
gu salbatzeagatik
gurutzean ill zan.

8/ Misio Santu oek
len ere izan dira,
orduan bistan ziranak
gaur asko nun dira?
Goartuta biotzak
egiten du jira,
persona señaleak
zenbait falta dira.

9/ Misio Santu bearrak
orra inguruan,
etorri diradenak
zorion orduan;
estudiatu dute
nunbait liburuan,
orien medioz zenbait
sartzen da zeruan.

10/ Misio Santu onetan
ontzen ez diranak,
duda gabe dauzkate
gogorak egunak;
len asko ala joanak
dira daudenak
destetxetan betiko
inpernuko penak.

11/ Orra Misio Santuak
egiñ alegiña,
eternidadea ez dezagun
izandu samiña;
eskuratu gaitzazu,
Zeruko Erregiña,
Jesus onaren ama
Maria Birjiña.

12/ Agur Billafranka ta izanak
Misio Santun emen,
oraiñ jarri gaituzte
txit bide zuzenen;
San Pedrok sartuko gaitu
zeruen barrunen,
danok an gerta gaitzala,
biba Jesus, amen!

Franzisko Erauskin

Bertso-papera, *Imp. Urdaneta*. — *Villafranca*-
moldiztegian argitaratua, Donosti'ko Gregorio
Mujika zanaren bertso-bilduman.

BERTSO BERRIAK
ANTON ENBUSTEROK ETA
JUANA PATARRERAK
ALKARRI JARRIAK

- 1/ —Juana, ez aut ikusi
aspaldi onetan,
enkargu bat iretzat
badiñat benetan:
neskazar gelditu bage
betiko penetan,
emaztetzat artuko aut,
orra esan bertan.
- 2/ —Zer galdetzen aste'aiz,
Anton Enbustero?
Ni engañatutzea
ik ala espero;
bitartean badauzkak
iru lau otz-bero,
obeak despatxatutzen
nebillék astero.

3/ —Nik merezi al niñan
ori kontestatzerik?
Ire dotea ez den
gezurre besterik;
ez denala nobio
gabeko asterik,
etzainan etorriko
aberats gazterik.

4/ —Preziso bear al dik
aberats gaztea?
Paraguero batekin
txit negok gustoa; ¹
morralla artu eta ²
naiz joan eskea,
naigo diat ure artu
eta i uztea.

5/ —Ojala ez banitz asi
irekin izketan,
ikusi're ez baiñut
begien bistetan.
Orain jarri b'aiz ere
uzteko kasketan,
nere inbiria ik
baunan gaztetan.

---

¹ Puntu au ez da besteekin ondo uztartzen, baiña paperean alaxe dago. Ez dirudi Erauskin'ek au ola jarriko zuanik.

² Paperean: *morrall artu ta.*

6/ —Ori dek izatea
errezelosoa,
lenaz gañera ez nauk
jarritzen goxoa.
Ire zale noiz izan nauk
inbirioso?
Anton etxean da kanpon
gezurti osoa.

7/ —Gezurti ni ez baño
corri aiz ari,
seika ibiltze'intzan
pesta eta feri;
zenbat gastatu nuan
Jaungoikuak neurri,
ez unan utsak ibiltzen
tripa-zaku ori.

8/ —Orain utsik dagola
ik uste Juana?
Oso aiskire negok
patarrarengana;
gaur litro bat *a morro*
ustu diat dana,
loteri onaren jabe
ni artutzen nauna.

9/ —Zurrutak gaztetzean
zartu arren urtez,
begi gorriak dauzkan
musuaren partez;
aspertuta badago
mutil zar egotez,
i artzean jabeko den
zurrutera batez.

10/ —Patarrak jartzen neok
oso alegrantzan,
au utzita ez diat
bizi nai mudantzan;
pozak paragueroak
maite-esperantzan,
ispilluari begira
ibiltzen nauk dantzan.

11/ —Ni utzita paraguero
bear al den artu?
Señale nik emanak
atzera agertu!
Pieza bat aundia
ez niñan negurtu,
azkar ekarri, bestela
bizkarra egurtu.

- 12/ —Kamisa bana zetiau
neonek eta amak,
errial bat etzian
balioko kanak;
kostillak urratzeko
tela-klase onak,
antxen gordetzen dituk
arkakoso danak.
- 13/ —Ez dezute alperkeriz
bat akabatuko,
nere partetik niken
milloi bat botako;
gauza oberik ez diñat
sekulan opako,
paraguerok prenda txarra
ez au i artuko.
- 14/ —Nik utzitako pena
buruatzan al zak?
Aizken despedida au dek
Anton Beltzarentzat:
pixka bat leguntzeko
matraill-ezur latzak,
alargun zar bat naiz izan
aberatsa artzak.

15/ Anton da Juanak alkarri
bertsoak ipiñi,
aitzekirik ez dute
emanikan zeñi;
nungoak diran esango
dio edozeiñi,
gusto duanak galdetu
Patxi Erauskiñ'i.

Bertso auek, Erauskin'en illoba Manuel Erauskin zanak zituan. Bertso-paper bat zan. Paper ori eskatu eta kopia bat egin zuan Zaldibi'ko Jose Garmendia apaizak. Kopia orretatik artu ditugu guk onerako.

Egillea nor dan, azken bertsoak esaten du.

Jose Garmendia jaun orrek, paperean zeuden bezelaxe kopiatu zituan bertsoak: *Berso Berriac Anton Enbusteroac eta Juana Patarrerac alcarri jarriac.* Idazkera zaar orrek, bertso-sail au Erauskin'en gazte-denborakoa dala salatzen digu.

Irakurlea oartuko zanez, mutilla asten da eta neskak erantzun. Era orretan, txandaka jarduten dira, eta azken bertsoa egilleak esaten du.

(1914)

GORA GURE EUSKALERRIA!

**1914'KO UZTAREN 5'AN TOLOSAN EGITEN DAN
EUSKOTAR-BILLERARI
ORDIZIA'KO ERAUSKIÑ'EK JARRIAK**

1/ Millaz ondoren bederatzi eun da
amalaugarren urtean,
igande ontan Uztaillak bost
dituan egun batean,
euskotarraren oiua degu
Tolosa'ratu gaitean;
gaur guretzako gauza oberik
ez dakit zer litekean.

2/ Bide eder au jarria guri
Sabino Arana Goiri,
naiago genduke bizirikan
aurrean balitz agiri;
aldamenetik izango luke
nork lagundua ugari;
sinismen ori biotzeraño
sartu euskotar onari.

3/ Amar urte iya dirade
gure aita Sabin il zala,
euskotar onak zaitutzen degu
ark utzi zigun itzala;
Ama Euskerak badaki seme
etsaiak badabiltzala,
etxera bildu nai ez dutenak
berak zuzendu ditzala.

4/ Lenago oso goien giñanak
noizbait egin giñan jetxi,
ostera berriz gora asteko
garaia zaigu iritxi;
errukirikan baldin badegu
geren Amari eutsi,
etxeak dauzkan eskubideak
auzokoari ez utzi.

5/ Gogoz ta zuzen gora goatza
askok nai arren jesterak,
nola ez degu maitatu bear
ikasitako euskera?
Denok zor deguna Amari
eman deiogun eskerra,
gañerakuan bere semerik
iñor izango ez gera.

6/ Orain larogei urte inguru
itzuli giñuzten bera,
gere arteko etsaiak egin
zigutelako atzera;
Amarengana elkarturikan
denok bildutzen bagera,
lengo lekura, gurea da-ta,
oraindik igoko gera.

7/ Nola ez gaitu errukituko
Ama galduta uzteak?
Bera're asko pozkidatzen du
erdi illetik pizteak;
etzuan gutxi-gutxi esan nai
bide au erakusteak,
oso makurki ez datoizkigu
ondoreneko gazteak.

8/ Asi naiz eta jarriko ditut
txit benetako egiak:
Euskalerrria artzen ari da
bear dan indar aundiak;
berau ezin ikusi dutenak
etsaiak daude erdiak,
min onekin ezur uts eginda
beren sabel-arrabiak.

- 9/ Gure euskera maitagarria
txukuna eta gozoa,
beste izkuntza guztietatik
au da lendabizikoa.
Nola ez degu esan biar guk
dala denan gañekoa?
Onen egille etzan besterik:
bakarrikan Jaungoikoa.
- 10/ Ama Euskera orla piztea
etsaiarentzako miña,
guk ez dakigu zergatik duten
oiek orrelako griña;
berau galdutzen ez dala errez
dago gauza bat jakiña,
zañetik berriz txit ezeturik
sustraiak gogor egiña.
- 11/ Anai maiteak, onela bildu
geren Amaren aldera,
gañerakuan amilka dator
guztiontzako galgera;
etsaien batek egiten badu
gu nor geraden galdera,
bildurrik gabe denok erantzun:
«Euskotar jatorrak gera!»

12/ Guk geren Lege Zarra nai degu,
utzi besteren berria,
ortikan len ere etorri zan
guretzat negargarria.
Nola guk eman eskura iñori
gerok iltzeko arria?
Zaituaz Jainkua ta Lege Zarra,
gora gure Euskalerria!

Bertso-papera, «*Tolosa'n: E. Lopez'en etxian*», argitaratua, Donosti'ko Gregorio Mujika zanaren bilduman.

Beste argitaraldi bat, Tolosa'ko Isidora Moko-roa'ren eskutik jaso genduan. Seguru aski, moldiztegi berean egiña da. Papera, moldiztegi-izenaren tokian puskatuta dago eta etzaio lenengo letra besterik ikusten, baiñan letra ori «T» baita.

Beste argitaraldi onek, aldaketa auek ditu: Izenburua: Bertso Berriak / Ordizia'ko Erauskiñ'ek jarriak. 1914'ko Jorrailla'ren 29'an egiten dan Tolosa'ko Euskotar-Billerari. Ta bertsoetan: 1/3: euskotarraren oiua degu; 1/4: Tolosa'ratu gaitean; 1/5: Jorraillak ogei ta bederatzi; 1/6: dituan egun batean; 3/2: aita Sabino iltzala; 6/5: Amarengana amaiturikan; 6/6: denok elkartzen bagera; 12/5: Nola eman eskura iñori; 12/7: zaituaz Jaungoikua ta Lege Zarra.

Izenburuetatik ikusten danez, Tolosa'n 1914. IV.29'an billeraren bat egin-asmotan ziran; baiñan 1914.VII.5'era atzeratu zan. Ta jai-aldi oietarako, deigarri bezela-edo, Erauskin Errotariak onako bertso-sail au argitara atera.

«LUDI GUZTIAN AUTAN ARTUTA...»

1/ .....¹ko .....¹koa
.....¹,
ludi guztian autan artuta
gaur bizi zaigun alaba;
neri bi aldiz bertsuak jartzen
saiatu da egiñala,
bañan egingo nuke apustu
bera aspertutzen dala.

2/ Tratatzen zerbait asi giñala
ez det ukatzen batere,
mutil gaiztoak uztera berriz
berak mesede baitare;
gure denboran aundiagoak
ikusi dira len ere:
zenbaitek alkar utzitzen dute
pregoiak eginda ere.

---

¹ Neskatxaren izen-abizenak eta erria.

- 3/ Merezi nukela ni utzitzea
bizkar-ezurak autsita,
askok diote Jaunak daukala
bere eskutik utzita;
edo bestela nobio-faltaz
orren gazterik etsita,
sikiera artu ijitano bat
begiak biak itxita.
- 4/ Enitzadela kapitan egin
orrek eman du albista,
baserritarrak mailla ortara
igotzen erreza ezta,
serbitzuan iru urtean
garbi egiñ arren presta;
entortxaduak artu baietz nik
zu egiterako maestra.
- 5/ Noski pozkiro egoten giñan
biok alkarren onduan,
gañera berriz kito gerade
emanean da kenduan;
artzekorikan izan bazendu
laister esango zenduan,
zuk ainbat onra izandu det nik
orain artean munduan.

6/ Buruan zeuzkan itz loi guziak
neretzako ditu jarri,
ala ere ni apuratuta
ez nago ernegagarri;
mingain gaiztoko txoro bat dala
danak diote igarri,
ai, ni erruki ori artu ta
etxera banu ekarri!

Auspoa'ren 101-102'garrenean, *Txirritaren Bertsoak (I)* izeneko liburuan, 136 orri-aldetik aurrera, neska-mutillen bertso batzuk argitaratu genituan.

An esaten genduanez, alkarrekin bost urtean ibili ondoren, mutillak despeira eman zion nekari. Orduan onek bertsoak jarri zizkion ari, eta arek erantzun. Ta, urrena, neskatxak ostera bertsoak atera. Irugarren aldiko auek, Txirritarenak zirala eta esandako liburu orretan argitaratu genituan.

Patxi Erauskin'en seme Ramonek esan digunez, neskak lenengo paratu zituanak, Prantzes-Txikiarenak ziran; bigarren aldian atera zituanak, Txirritarenak. Auek, berriz, mutillaren izenean jarririk, Erauskin Errotariarenak.

Paperetan zabaldu omen ziran, baiñan oieta korik ez degu orain artean iñon arkitu. Sei bertso auek, Erauskin'en seme Ramon eta Martinek buruz zekizkiten.

(1916)

«...GUSTO DUANAK ADITU...»

1/ Millaz ondoren beratzi eun da
aurten amasei baditu,
kanta berriak jartzera nua,
gusto duanak aditu;
mingaña neke-bildur da baño
biotzak ezin kabitu,
mutil da neska gazte guztiak
pozikan artuko ditu.

2/ Igazko Gauon illuntzekoa
ai zer komeri polita!
Sasoiko mutil bati bi aizpak
eman zioten arrika;
gero gauz onik etzeukatela
jarri ziran igarrita,
bat etxera ta bestea berriz
baso aldera korrika.

3/ Etxean sartu zanari mutillak
segitu zion poliki,
esku batekin eldutzen dio
neskatxa orrek lepoti;
beste eskuan kandeleroaz
golpe tiratzen gogorki,¹
mutilla nola galdu ez duan
gure Jaungoikoak daki.

4/ Neskatxa orrek kandeleroaz
jotzen dubena kopeta,²
medikuana gero aguro
eman zeikiola baja;
erantzun dio: «Zuk badaukazu
buruan artale falta,
trapukerian bizkorra dago,
ankaz egon arren koja.»

5/ Bi aizpa oiek beren amarekin
etzuten nauski atsegiñ,
justiziara bear ziotela
mutil orrixe otsegiñ;
ezin sinistu lendabiziko³
berak zubenik utsegiñ,
orain damutan baldin badaude
bular ondoai atzegiñ.

---

¹ Esku-idatziak: *golpe tirak* edo *golpe tiratz.*

² Esku-idatziak: *jotzen dube kopeta.*

³ Esku-idatziak: *lengabiziko.*

6/ Ama ere zer personaje dan
ondo dakite baztarrak,
burua eta ipur-masallak
ez ditu oso kaskarrak;
bi mutil gaztek neurtu diote
lista batekin iztarrak,
eun bana palo merezi dituzte
oien iruen bizkarrak.

7/ Errotearen kriada dute
laugarrena sozia,
iturrian jarri duana
guztizko okasioa;
mundu guztiak jakin dezala
kantuz esplikazioa,
gogoan gorde biar da orrek
egindako azioa.

8/ Kriada orrek dudarik gabe
odolak beroak ditu,
mundu guzia leike arritu
egindakoan aditu;
aurrak egiteko dauden bi andra
kupira gabe jo ditu,
orra tristeak lenaz gañera
ederki asko jositu.

- 9/ Lenengo itza trukatzian
bertan zion jotzen ekin,
andra gaixoak ezin mugitu
beren danbortxoarekin;
etzan bildurtzen aien barrungo
aurtxoa galtzearekin,
kriada ori nere partetik
jarriko nuke arakin.
- 10/ Ez det esango zein erritakoa
dan kriadaren izenik,
ez det pentsatzen motibo gabe
onetaratu naizenik;
kriada danak ez det esaten,
asko badaude zuzenik,
andre-jotzalle ez da sortuko
ori bezelako gizonik.
- 11/ Erri orretan dauden neskatxak
gerrarako txit abillak,
Europa dana berendu baietz
ori bezelako millak;
baute indarra apaiz-etxeke
ogiak edo opillak,
bi andra aixa zeatu ditu,
aurki gizon da mutillak.

12/ Orrek gizonik artutzen badu
badauzka gizarajoak:
mantenu ona ez dakit baño
suelto bizkarrekoak;
ez du faltauko aurretik orla
prueba emandakoak,
neskazar lizun gelditu obe
guztiak orrelakoak.

13/ Iturritikan bi andra jota
biraldu ditu negarrez,
erriko atso guztiak orain
urtara joateko bildurrez;
etxeko atetan irtetzerako
kriada an dagon galdez,
.....
.....

14/ Beti asarre jaso gabetan
testimonio falsoak,
pakean bizi gaitezen bada
neska, mutil da atsoak;
orregatikan jarritzen ditut
komeni diran bertsoak,
amar xentimo eskuan artu
eta luzatu besoak.

Bertso auek, Erauskin'en seme Ramonek eman dizkigu, aitaren esku-idatzi batetik artuta. Amairugarren bertsoa ez dago osorik. Izenburua, gerok erantsia da, lenengo bertsoetik artuta.

BERTSO BERRIAK
AMABOST URTEKO KATU GAZTE BATI
JARRIAK

- 1/ Bertsoak para diot
katu sakats bati,
litxerrerian zertan
dabilen beti.
Keja izugarriak
ditugu auzoti,
lapurretara dijoa
lenengo pausoti;
jan nai du goizeti
jenero gozoti;
esan arren zapi,
manuakin tati;
gaztetxo mantentzeko
sagu-eizeti.

2/ Amabost urte dauzka,
ez da oso zarra,
illajez bai diruri
mullo zatarra; ¹
begi-iskiñetati
zintzilik makarra,
gure katuak ez du
falta bat bakarra;
bai zuti baldarra,
burua makurra,
listo atzaparra,
demuntre lapurra,
eskutik osten digu
jaki apurra.

---

¹ Liñoaren zakarrari *mulloa* esaten zitzaion; liñoaren fiñari, berriz, *amukoa*. Mulloak arropa bastoagoa egiten zuan, amukoak baiño. (Zaldibi'ko Patxi Iraola bertsolariaren amari entzuna).

Beste esan-nai bat ere ematen diote Olaberri'n beintzat, bertako Aranguren-txiki baserriko Jesus eta Joakin Berasategi anaiak esan digutenez: mendi-belar bat omen da; gose dagoan terrenoan ateratzen dan belar-pilloxka itxusia.

3/ Euzkia izaten du
goizeko kafea,
makurka joaten da
zelai batea.
Ori an dan bitarte
etxeko pakca,
kirkir soñura dantzan
artu du partea.
Andikan bueltea
sukaldeko atea,
eltzeari tapea
kendu badu betea;
odolki ta murzillak
azkar atea.

4/ Auzo geienetara
egiten du bisita,
deskuidorik iñork
daukan utzita.
Begien bistan batek
nai ez ikusita,
tiroz illko dutela
gu gaure etsita;
ondo merezita,
ez bear bizi-ta.
Naiz atepak itxita,
tximiniti jetxita,
atso bati jan dio
beratzi txita.

5/ Lepape txuria du,
begi bat urdiña,
mundu ontan badira
au bat sorgiña.
Goizero garbitzen du
esnetan miñgaña,
gero berriz kiñuka
miazten ezpaña.
Alaja bikaña
dago alajaña;
serio bekaña,
dirudi akaña,²
maleziz bai Judas ta
Luziper aiña.

6/ Suturra beltza du ta
bigote erreak,
ikusita eñ leizke
naiko farreak.
Bizkar-egur zorrotza,
juntura urriak,
illuntzera ezkeru
begiak gorriak;
katuen gerriak
txitxare neurriak,
tximur belarriak,
ezpañak larriak,
dotoretuko al du
uda berriak!

---

² Zaldibi'n *akaña* esaten zaio, beste toki batzuetan *kapasta*, eta erderaz *garrapata*. Udazkenean garo tartean ibiltzen da eta anka asko dituan zomorro bat da. Ardiari edo bei-ganaduari eltzen dio eta odola edaten.

7/ Zer errespeto daukan
nai det aierazi,
lengoan puntzio bat
degu ikusi:
lau sagu segika ta³
katua igasi,
arratoi ta saguak
sapaiko nagusi.
Ez arren merezi,
berak nai du bizi,
zuzen zeñek ezi,
diot gutxi grazi,
orrekiñ sufritz'egu
bost pazientzi.

8/ Orrentzat zer esanak
ezin zaizkit buka,
gauero oi gañean
egin nai kaka;
jotzen asi ezker
Jaungoikoak barka,
itoko luke mundu
dena atzaparka.
Koartean bakarka
jartzen da okarka,
gaiztoa du zarpa,
primera aginka,
zakur guztiak ere
bildurrez dauzka.

---

eta puztu egiten da, lertu arte. Oso minbera zaio ori ganaduari. (Zaldibi'ko Patxi Iraola bertsolariari entzuna.)

³ Bertso-paperak: *segida*.

9/ Konsideratzen jarri
prenda txarra ez dan:
urtero umeak einda
berak ditu jan;
azaña txar oriek
ez iñoren bistan,
zizalu zar azpian
armoni erriztan;⁴
asarre purrustran,
isatsa arrastran,
pensatu errez dan
sartzen orren kastan;
bera salduko nuke
urtek aiñ peztan.

10/ Mano bat jarri zaio
dena igartzea,
zergatik sarri sartzen
duan eltzea.
Golpe utsik ez dakar
sekula atzea,
folmalduko al zaigu
juizioatutzea!
Saguz bildurtze'a,
au da arritzea;
lastima iltzea,
naiago saltzea,
bestela aurki noa
errifatzea.

---

⁴ Badira Zaldibi'n, *erritan* esan bearrean, *erriztan* esaten dutenak. (Zaldibi'ko Patxi Iraola'ri eta bere amari entzuna.)

11/ Isetsa sarturikan
bi ankan erdian,
pikotxean askotan
enbusterialan.
Urratu bat aspaldian
bauka ipurdian,
egiña dabilela
nunbait pikardian.
Seguro egoardian
dago sukaldian,
maipean gordian,⁵
eltzeari goardian;
malapartatu dabill
orain aldirian.

12/ Anka bat motza dauka,
okerrak besoak,
nunai egiten ditu
estrapozoak.
Arrapatzen badute
garrotaz atsoak,
biziya utzi bear
aguro gaixoak.
Txit dolorosoak
aldatzen pausoak;
ille gabetsuak
badauzka trozuak,
orrez anparo gutxi
arkakosoak.

---

⁵ Bertso-paperak: *sukaldean* eta *gordean*.

13/ Sagu arrapatzea
dute ofizioz,
baño ez du kunplitzen
obligazioz.
Beragatik ez gaude
gu satisfazioz,
ez dago galdutzerik
birau maldizioz.
Lapur da traizioz
famatua zioz,
ai oiek azioz,
betea bizioz;
guztiak nola esan
konparazioz?

14/ Erregalo etorri zan
oraiñ zortzi urte,
nundik ez esateko
enkarga naute.
Bere balioz doble
egin digu kalte,
ojala eun legoaz
balego aparte!
Bauka zenbait arte,
sorgiñakin parte;
aberastu leike
ori mediante,
zirku batian jarrita
komeriante.

15/ Enteratu zerate
 onen kondiziokin,
 iñor gustatutzen dan
 nai nuke jakin.
 Erostea etorri
 amabost peztakin,
 piska bat salduko det
 errebarekin.
 Beñ esanarekin
 portatuko naiz pin;
 katu eder onekin
 jabetu beñepein;
 ni nago orren nagusi
 Patxi Erauskin.

Bertso auek nundik ditugun adierazten asi
 baiño leen, Erauskin'en semeak katu onetzaz zer
 esan diguten:

Etxeko katua omen zan. Eltzeari estalkia (tapa)
 kendu eta atzaparra sartzen zuan. Makiña bat
 aldiz erre omen zan ori egiñez, baiñan eskarmen-
 tuan ezin ala ere sartu. Bein batez, Erauskin'en
 alaba Nemesiak, garai artako ekonomika-sukal-
 de aiek zituzten burnizko uztai aietako bat jarri
 zuan estalkiaren gaiñean, katuak ura ezin ken-
 duz atzaparra sartu etzezan. Baiñan arek orduan
 eltzea bota egin zuan...

Beraz, bertso batzuek ondo merezi zituana iza-
 ki ura ere...

* * *

Bertso-papera, moldiztegi-izenik gabea, Ormaiz-

tegi'ko Etxaburu baserriko Bizente Mujika'ren eskutik jaso.

Paper au zaarra da. Idazkerak salatzen du ori. Orra, adibidez, izenburuak nola dion: *Berso Berriac amabost urteco catu gazte bati jarriac*. Ta era berean daude bertso guziak. Beste argitaraldi guziak idazkera berriagoaz idatzita daude. Au, beraz, danetan zaarrena.

Sail onek, beste iru argitaraldi ere izan ditu gutxienez. Baiñan auek ez dute idazkera zaarrik. Orain izendatuko ditugu.

Argitaraldi bat, Aita Donosti zanaren papere-tan azaldu da. Moldiztegi-izena badu: «*Beasain — A. Zunzunegui'ren Moldizteguien*». Aldaketak: 1/1: Bertsoak jarri diot; 1/2: atzaparras tati; 2/5: begi ertzetatikan; 2/9: zuti bai kalparra; 2/11: bizkor atzaparra; 2/12: arraio lapurra; 3/10: sukalden batera; 5/4: ori sorgiña; 5/11: illuna bekaiña; 5/13: engañoz bai Judas ta; 6/6: almenak urriak; 7/2: nai adierazi; 7/3: lengoan komeri bat; 7/5: lau sagu segika ta; 7/7: sagu eta arratoiak; 7/13: orrekin damaikigu; 8/2: ezin dira buka; 8/12: bizkorra aginka; 8/13: txato zakurrak ere; 9/5: azio txar oriek; 9/12: jartzen arren kastan; 10/1: Beso bat jarri zaio; 10/2: erdi igartzea; 10/6: beñere atzera; 10/8: juizioan sartzera; 10/13: bestela aurki goatza; 11/1: Isetsa sartu eta; 11/6: badauka ipurdian; 11/11: eltzeari goardian; 11/12: maipean gordean; 11/13: guztiz gaiztoa dabill; 12/9: zer minberatsuak; 12/13: orrekin anparo gutxi; 13/3: bañan ez du ornitzen; 14/1: Erregalo etorria; 14/4: beartu naute; 14/9: badauka asko arte; 14/11: ori mediante; 14/12: aberastu leike; 15/2: orren portamenakin; 15/7: estuan salduko det;

15/8: gutxiagoakin; 15/10: ibiliko naiz piñ;
15/11: katu on onekin; 15/13: salduzalle ni nago.

Aldaketa oietatik geienak euskera «garbitzearen» sartuak dirala, dudarik ez da.

Ta 11 ta 12'garren bertsoak alkarrekin tokiz aldatuta daude.

Eskuz idatzita, onela dio saiets batean: 1923. Aita Donosti'k papera eskuetaratu zuan urtea izango da.

Argitaraldi ori bera, Gregorio Mujika zanaren bilduman ere agertu da. Baiñan onek, eskuz, onela dio: 1925. Gauza bera esan naiko du: Mujika'k eskuetaratu zuan urtea.

* * *

Beste argitaraldi bat, moldiztegi-izenik gabea, Patxi Erauskin'en seme Erramonek gordetzen du. Aurrekoak bezelaxe ditu bertso guziak, aldaketa au izan ezik: 12/3: nun nai egiten du.

Argitaraldi ori bera, Alegi'ko Rikardo Intxausti txistularia zanaren bertso-bilduman ere agertu da. Onek ere badu eraskiña: 22 Mayo 1933. Beraren seme Jermanek derizkionez, papera eskuetaratu zuan eguna esan naiko du.

* * *

Ta beste argitaraldi bat, *Bertsolariya* aldizkarian, 30 zenbakian, 1932.IV.10'n. Onek, Beasain'go Zunzunegi'eneko argitaraldi orri kopiatu dio.

BERTSO BERRIAK ¹

1/ Amar artzai mutillak
egin degu junta,
aurten ezkontzen ez danak,
andrea artzen ez duanak,
milla pezta multa,
galduta gertatzean
itza damututa,
dirua dagolako,
geok jarri degulako,
depositatuta.

2/ Ogei eta amarnaz ²
goitik gera urtez,
mutill zar aspertuta,
bizi nai uztartuta,
asmo onak ustez,
gabiltzalako geren
buruaren kaltez,
soldatak pagatutzen,
morroiak mantendutzen,
emaztien partez.

---

¹ Bertso auek *Bautista Bazterretxe*'ren doñuaz kanta ditezke.

² Bertso-paperak: *Ogeita eta amarnaz*.

- 3/ Gure bizi-modua
nola dan neguan:
elurretan bustita,
korputz dana oztuta,
otari alboan;
andik etxera berriz
illun beranduan,
talo babea janez,
gozatutzen geranez
antxen su ondoan.
- 4/ Udaran bizi-modu
gutziz ona dakau,
nola gabiltzan askok
ikusitzen gaituzte,
ezin bada ukau;
aize sanoak artu,
gaztak egin goiz gau,
artesnari zurrut,
gazureari purrust,
matoari mokau.
- 5/ Jeki ta ardiak jetzi,
larrera biraldu,
apatz esneakin
txistu joz gaztak egin,
ondoren gosaldu;
zear etzanean lo
pasa sei bat ordu;
guk bizi-modu txarra
udaran daukagula
nork esan biar du?

- 6/ Artaldeak gerenak,
diru apur bat bai,
jokurikan ez degu,
erretiroz zintzoak
nola aste ta jai;
gañera berriz alai
gabiltzanak nun-nai;
gero zartzarorako
geren anparorako
andretxo bana nai.
- 7/ Amar mutill gu nola
gertatzen artzaiak,
sinistatu bezate
ez geradela iñor
animan etsaiak;
biotz biguñekoak,
jenioz lasaiak,
andre koskortxo bana
merezi ditugula
iruritzen zaiak.
- 8/ Jakin dezazute bai,
neskatxa gazteak:
gure biotzak dir-dir
pozak jarritzen ditu
zuek ikusteak;
ditxarik aundiena
itz au sinisteak:
gose ta egarriak
ezetz bizi larriak
geuren emazteak.

- 9/ Langille ta zintzoak,
al bada jostunak,
ez da ardurarikan
izanagatik ere
txanponik ez dutenak;
neskatxa musu gorri
ta gona motz dunak,
bazaute salduzko,
gu emen artutzeko
zuen erostunak.
- 10/ Erabaki zorrotza
gerendu diagu:
uztartzen ez geranak
milla bana pezeta
eman beaiagu;
egin bear ziegu
neskatxai erregu;
ondo jartzen diranak,
ezkontzen geradenak,
emazte ta diru.
- 11/ Amar mutillak nola
ein degun juntea,
publikatutzen degu
jakinda geldi dedin
euskaldun jentea;
tolosarrak daduka³
garbi apuntea,
eta amezketarra,
dana artzai jatorra,
jaun presidentea.

---

³ Bertso-paperak: *dauka*.

12/ Begiratuko diegu
neskatxa lirañi,
baita pretensioa
alkarrez bizitzeko
piñezan eskañi;
aurreaz jakiteko
bertsoak ipiñi,
egia ote dan da
zein geraden galdetu
Patxi Erauskiñi.

Bertso-papera, *Beasaiñ'en A. Zunzunegi'ren moldiztegia* argitaratua, eta Oartzun'en, Altzibar'ko Olalde baserrian, Jose Anjel Sarasola'ren eskutik jaso.

Errenteri'ko *Bertsolariya* asterokoak ere argitaratu zituan bertso auek, bere 10'garren zenbakian, 1931'eko Azaroaren 22'an; eta aldaketarik gabe atera ere.

BERTSO BERRIAK
JOAKINEK AGUSTINARI JARRIAK

1/ Bertso berri ederrak
dama bat dan medio,
utzi ditualako
amar nobio;
amaikagarrena're
nairik oraindio,
bañan orrek berari
ezetza esan dio.
Ondo egin dio,
gaizki ez iñundio;
penak barrundio
negar erain dio;
bueltak etorri zaizka
beregandio.

2/ Nungoa ez det esango,
izena Agustina,
nobia itzegindako
mutill guztiña;
markesa nai luke ta
iritxi eziña,
munduan asko bezela
ez neskaxa fiña.
Gauza bat jakiña:
golfari etziña,
arpegi muziña,
ez legun txukiña;
utse zan aberatsa
izan baziña.

3/ Agustina asko dira
mundu zabal ontan,
bat besterikan ez det
artutzen autan,
lasa egon ez dana
kofradia ontan,
urtez igaroa da
ogei eta lautan.
Farrandan gauetan
dabill geienetan;
egunez oian lotan,
jan da eran bertan;
ogei azal badare
orren kopetan.

4/ Zenbat nuan lenengo
jakin nai dotea,
aberatsa nai luke,
ez arlotea;
ori galdetutzeko
bear da korajea,
nolakoa dan ortik
kontuak atea.¹
Dauka kopetea
izurraz betea;
nizaz apartea
or konpon zaitea!
Zugandi libre danak
zer suerte!

5/ Mutill soltero danak²
egon zaizte argi:
neska gaiztoak zetik
milla pikardi,
farrandan dabillanak
gau eta gau erdi.
Uste etzuela nik
egin nion goardi
baratza-baztardi;
zegoan ozkarbi,
gañera illargi,
ikusia garbi:
orduan batekin zan,
akaso gaur bi.

---

¹ Bertso-paperak: *atera*.

² Bertso-paperak: *dunak*.

6/ Gabean aditzen badu
erriko musika,
farrandara dijoa
danak utzita,
etxean duan soñik
onena jantzita.
Estraiña mutillakin³
kafera bisita;
negon ikasita,
gero ikusita;
nekez igasita
mutillak utzita;
ez dago ori errez
jartzen aseta.

7/ Traje bat eman nion
neretzat josteko,
biok esposatzean
ondo jazteko,
gañera pronto zegoen
neurria artzeko;
nere begiak dute
geroz ikusteko;
naiz jai ta asteko
ona erakusteko;
nik zuri uzteko⁴
ez dezu usteko,
orren faltan bazaure
aberasteko.

---

³ Bertso-paperak: *estriña*.

⁴ Bertso-paperak: *ni*.

8/ Erromerin askotan
biok giñan izan,
ni konbiratzen bera
nola asi zan.
Oso fin zebilela
fiatzen ez nintzan:
itz bat eskatimoan,
bestea eskeintzan.
Nunai egin dantzan
guztiz alegrantzan;
askotan ...nintzan
illuntzean ...ntzan⁵
geigo badauzkat baño
ez leizke esan.

9/ Orren pasadizo bi
para al banizka;
munduan disgustoak
datoz aldizka,
oso geldi ere ez,
gañera zaldizka;
orri amaikagarrenak
ala eman dizka.
Lengoak baleuzka,
akordatzen zaizka,
artuko lituzka
eta arrapaska;
laister ijituari
leiotik oska.

---

⁵ Bi lerro auk ez dira paperean osorik irakurtzen.

10/ Orra esperentzia,
neskatxa gazteak,
ez do gutxi balio
erakusteak.
Lenengo baietz esan
da gero uzteak
dakartza gorroto ta
maldare guztiak,
alkar ikusteak
arrabi-aztiak;
oiek iristeak
bizitza tristeak.
Aurretik ezagutu
bata besteak.

11/ Amerikano zar bat nai
engañatu-azi,
berak esan duala
nik det ikasi,
eta arren diruak
beregandu-azi;
fiñezaren aldean
ai zenbat malezi!⁶
Ori lendabizi,
da goseak illazi,
bera etxe-andre nausi
interes da guzi;
gero gazte eder bat
artuta bizi.

---

⁶ Bertso-paperak: *zenbait*.

12/ Konsideratzen jarri,
aditzalle danak,⁷
zer kariñoa ori
esaten dunak.
Arrituko zerate
etzenkizuenak,
munduan gutxi obe
orlako personak.
Ematen dizkat famak,
bañan ez txit onak,
merezi ditunak,
sinistu nai dunak;
nozituko du oi iñoiz
artzen duanak.

13/ Ni, Joakin, zabaltzen
orren notiziak,
jakiteagatikan
mundu guziak.
Papel bana artuta
zaute ikasiak
zenbateraño diran⁸
dauzkan nobleziak.
Ondogi aziak
da gaizki eziak,
orrek mereziak
nik bertso luziak,⁹
Errotari Patxiri
jarri-aziak.

---

⁷ Bertso-paperak: *aditzalla*.

⁸ Bertso-paperak: *zenbaiteraño*.

⁹ Bertso-paperak: *asiyac, esiyac, mereciyac, luceac, jarri-aziyac*.

Amairu bertso auk, Patxi Erauskin'en seme Joakinek etxean gordetzen duan bertso-paper batetik ditugu. Moldiztegi-izenik ez du.

Erauskin'en seme Ramonek etxean dituan aitaren esku-idatzietan, bertso auk ere badaude, libretatxo batean kopiatuta. Baiñan libreta orrek lenengo orria falta du, eta orrekin batera lenengo bi bertsoak ere bai. Zortzigarren bertsoa ere falta du.

Orregatik, osoagorik dagoalako, bertso-paperrari artu dizkiogu bertsoak, eta esku-idatziak dituan aldaketak, orain jarriko ditugu.

Ez bertso-paperak eta ez esku-idatziak, ez digute bertso auk noiz jarriak diran esaten, eta ori somatzeko biderik ere ez degu ikusten. Ala ere, gure iritzirako beintzat, Erauskin'en gazte-denborakoak izango dira. Bertso-paperaren idazkerak orixe adierazten du, ortografia zarrez idatzita dago-ta.

Esku-idatziaren aldaketak, *fonetismoak* alde bat utzita: 3/13: ogei azal badaude; 5/1: Mutil soltero denok; 5/5: farrandan dabiltzanak; 5/7: uste ez duala nik; 5/9: zumardi-baztardi; 6/4: lanak utzita; 6/7: lenengo mutillakin; 6/11: nekez igasika; 6/13: ori ez dago errez; 7/3: biok ezkundutzean; 7/5: gañera pozik zegon; 7/7: neure begiak dute; 7/12: etzenduan usteko; 7/13: orren faltan bazaude; 9/1: Agustinari egiak; 9/3: munduan naigabeak; 9/6: gañezka zaldizka; 9/12: baita arrapaska; 11/8: oinbeste malezi; 12/13: nozituko du iñoiz; 13/7: zenbaitaño diraden.

ARALAR MENDIKO UNIOARI

- 1/ Aralar mendiko Unioari
jarri dizkiot bertsoak,
berendu nairik zertan dabiltzan
tragatutzaille batzuak;
bai dirudite artalde bati
sartzen zaizkion otsoak,
gure aurreko aitona zarrak
ziraden pakeosoak.

- 2/ Amabost errik anaitu eta
egia konbenioa,
egun artatik deitzen zaio
Aralar'ko Unioa;
egia da, bai, ez dagola lo
egundo demonioa,
lege zar onak galtzekoa da
gizon txarran jenioa.

3/ Amabost erri ontan badago
itxu-aurreko zuzenik,
ganadu dana fetxatutzea
nai omen dute aitzenik.
Mundu onetan zeñek pentsatu
zanik olako gizonik?
Merezi arren ez det esango
nungoak eta izenik.

4/ Errietako jauntxo batzuek
egin ziraden arrotu,
pakean zeuden beste askori
baita buruak berotu;
berak etzerala aprotxatzen da
Unioa nai borratu,
orrelakoari iraurrarekin ¹
bizkar-ezurrak urratu.

5/ Urte abetan jarriak dira
majiñatxo bat nasketa,
bañan beak ere egiñak dira
amaika alper izketa;
oien itzari egiten zaie
aguro asko mozketa,
lur onetan gaur ai bizi balitz
Don Juan de Amezketa!

---

¹ *Iraurra* edo *iraurrea*, garia jo ondoren azkeneko aleak lastoari ateratzeko erabiltzen zan tresna bat zan: metro ta erdi luzeko makil bat; beste bat, motxagoa eta pixuagoa; tartean, bi makillak lotzeko, ubela edo liñozko soka bat; batzuek kate bat jartzen omen zuten. Makil luzea artu eskuetan eta motxagoarekin garia jo. Babak jotzeko ere erabiltzen zan. (Patxi Iraola bertsolariari eta bere amari entzuna.)

6/ Gaurko gizonak bañan geiago
nai ziotenak alkarri,
Aralar mendiko Unio ona
argaitikan zuten jarri;
batzuek ez dirala etekintzen da
borratu naiean larri,
orientzat ere berdin dago ta
ganaduakin etorri.

7/ Udaran ondo ibiltzen dira
bei, ardi eta beorrak,
neguan bera jetxi bearra
zuritutzean elurrak;
asko alditan ikusten dira
oso istillu gogorrak,
ganaduakin etorritzeko
argaitik daude bildurrak.

8/ Argi ta garbi zer gertatu zan
kantuz nai guk erabaki,
ardi, bei eta beortzaleak
gutxi ginduzten erruki;
jauntxo batzuek zer egin zuten
Euskal-Erri danak daki:
Unioa utzi alanbrez isten,
ondorengoak iriki.

9/ Iriki-azi zuan ataundar
Arin lege-gizon jatorrak,
bizi guztian artu ditzala
guk emandako eskerrak;
il da gero're izango ditu
jaun azkar orrek aitorrak,
gora unioan alde dauzkagun²
.....³ .

10/ Unio ona itxitzea bai
batzuentzat poz larriak,
guretzako bai izandu ere
egunak gogongarriak:
beor da beiak eta ardiak
ito bear egarriak,
errukitu ta kupitu ziran
arkaitz biziko arriak.

11/ Gure Unioa itxi-azteko
batzuek ainbat enpañõ,
orregatikan izan genduan
asko kalte edo dañõ;
sinistu ere ezin lezake
gañera zenbateraño,
isten ez uzten errezago zan
iriki-azitzen baño.

---

² Erauskin'en esku-idatziak: *goran*.

³ Lerro au falta da Erauskin'en esku-idatzian.

- 12/ Unio ori itxi-azteko
batzuek bai furioso,
baita garbiro borratutzeko
beti-betiko txit oso;
kulpagabeak jarri litezke
errezelotan akaso,
bañan kofradi ortan etzanak
kandelarikan ez jaso.
- 13/ Donostia'ko jaun prestu batek
biotzez esan zidana:
errukituta zegola asko
artzai pobre gugana,
«arkuma ederrak jaten ditugu
gaztaia ere onena,
Unioa ixtea Gipuzkoa'rentzat
aizken juicio eguna.»
- 14/ Aralar'ek ditu zelai ederrak
nola baso ta arrarte,
beor da beiak, arkum'ardiak
abaro an eiten dute;
Unioa nola libre daukagun
jarri bezela gaur arte,
aurrera ola izan dezala
mundua mundu dan arte.

Bertso auek, Erauskin'en seme Joakinek bere aita zanaren paperetan gordetzen ditu. Eskuz idatzita daude. Izenbururik ez dute; oraingo ori, geok lenengo bertsozik artu ta erantsia da. Egi-llaren izenik ez da ageri. Baiñan, alde batetik, Erauskin'ek bere eskuz idatziak eta, bestetik, bere jaioterriari ere zegokion gaia. Orregatik, arenak izango zirala pentsatu genduan, irakurri bezin laister. Ta gero, Erauskin'en seme Ramon eta Martini galdetuta, baietz erantzun digute; Aralar-mendiari jarritako bertsoak bazituala aitak.

* * *

Aralar-mendiko Unioari buruz, onela dio Gorosabel'ek bere *Noticia de las cosas memorables de Guipúzcoa* liburuan:

«La comunidad de los montes de Aralar y Enirio, conocida con el nombre de Bozue, es otra de las más importantes de la provincia, en la que interesan dos asociaciones de pueblos. Se titula Bozue mayor la que se compone de las villas de Amézqueta, Abalcizqueta, Orendáin, Icazteguieta y Baliarráin; la otra, nombrada menor, pertenece á los pueblos de Villafranca, Alzaga, Arama, Atáun, Beasáin, Gainza, Isasondo, Lazcano, Legorreta y Zaldivia. Ambas uniones forman una comunidad general con iguales derechos en el uso y aprovechamiento de dichos montes, cuyos productos reparten á medias entre las mismas. En esta media porción interesan, á saber: Amézqueta en una tercera parte; Abalcizqueta en otra tanta; Orendáin en la sexta; Icazteguieta y Baliarráin en cada duodécima. Tiene en la otra unión Lazcano la séptima parte de la masa co-

mún; Alzaga y Arama una parte; los otros siete pueblos el resto, con igualdad entre sí...

El origen de la comunidad de los mencionados términos merece consignarse aquí, y es el siguiente. D. Enrique III hizo merced de ellos á Juan de Amézqueta, uno de los personajes más importantes de aquella época, en virtud del privilegio despachado a 27 de Octubre de 1400...»

Idazle onek berak, bere *Diccionario Histórico-geográfico-descriptivo de los pueblos, valles, partidos, alcaldías y uniones de Guipúzcoa* liburuan ere, gai onetzaz mintzatzen da, *Bozue* itza adieraztean.

* * *

Urteen buruan, ordea, galdu-arriskuan jarri zan Aralar-mendiko Unio ori, «tragatutzaille batzuak» zirala-ta. Oien aurka dijoaz bertso auek.

(1917)
BERTSO BERRIAK
SAN MIGEL GOI-INGERUARI JARRIAK

- 1/ Millaz ondoren bederatzireun ta
amazazpigarren urtean,
kantak jartzeko eskatuz dauzkat
egiaz ta borondatean,
Aita San Migel goi-aingerua
Naparroa'ko aldean
dagoanari Alar-mendiko
arkaitz goienen batean.
- 2/ Bertso berriak jartzera nua
San Migel goi-aingeru Excelsi,
egizko sinismendunak
irakurri ta ikasi;
errukigarri ibiltzen dana
sinistematik igasi,
aitortu gabe Jesus degula
zeru ta lurren nagusi.

- 3/ Lendabiziko Teodosio jauna
Goñi'ko zaldunarekin
esan bear det zer gertatu zan
garbitasun guzirekin,
ez dakianak papeltxo bana
artuta dezaten jakin,
okerrik ez da etortzen gauza
ona ikasiarekin.
- 4/ Zeregiñetan ibilli ondoren
Teodosio jaun ta zalduna,
bukaturikan etxera zetorren
egitera azaldu ona;
eta bidean sinisturikan
judutar Eudonek esana,
oatzean ilda utzi zituan
bere aita eta ama.
- 5/ Butrondarretako Konstanza zuan
Teodosiok emaztea,
Eudonek esan zion morroia
kutun zeukala bestea,
etxeratzean gertatuko zala
begiakin ikustea;
argatik zuten aita eta amak
ala il bear tristea.

6/ Egun sentian goiz Konstanza ori
errezoan zala elizan,
aita eta ama oian utzita
errain garbiyaren gisan,
bien bitartean errezelotan
zalduna gelan sartu zan,
oatzean bi lagun billatutzean
itz gabe iltzalle izan zan.

7/ Emazte-morroiak ziradelako
ill-oztuta gurasoak,
itxuturikan etxetik irten zan
jasota ezpata-besoak;
eliz aurrean arkitu zuan
bere emazte gozoak,
ikusitzean zer naigabea
odol ta gorputz osoak!

8/ Emazteari oatzean zein zan,
au da galdetu ziyona,
erantzun zion: «Gelditu dira
zure aita eta ama.»
Deadarrez dio: «Eudonengatik
ai nik egin dean lana!»
Penitentzi eske Erroma'ra juan zan
Aita Santuarengana.

9/ Penitentzia eman ziona
ordaindu nai zuan laxte¹
burnizko uztaia lepoan jarri,
andik gerrira bi kate,
mendirik-mendi ibillitzeko
oso aiek eten arte,
bizkarrean berriz gurutze aundia,
aitzaz gañera aparte.

10/ Danak artuta lendabiziko
jorik Ayedo'ko mendira,
bitartekotzat jarri zuala
San Migel goi-aingeru aundia;
kate-malla bat an ausi zuan
bein gora eta bein bera,
ibillera aien eramantzalle
gaur ludi ontan zein gera?

11/ Ayedo'tikan urrena berriz
Aralar-mendira sartu,
San Migel'en dagon leize zuloan
egunero errezatu;
an zegoala igansuga bat,
ateratzea tokatu,
estuasunik gogorrenetan
ordu artan zan gertatu.

---

¹ Bertso-paperak: *laxter*.

12/ Ura larria igansugea
eziñik burrukatu-ta,
oju egin zuan: «Atoz, San Migel,
ia galdua naiz-eta!»
Esan bezela etorri ere
jasorik bere ezpata,
igansugea garbitu zuan
kate-uztaiak puskata.

13/ Penitentzi au osaturikan
zaldunak adierazi,
leize ondoan txabola egiten
beriala zuan asi.
Gaur ermita bat ospatsugua
nun egiten da ikusi?
Eta begirapen aundiagoan
bere apaiz eta guzi?

14/ Inguruetan ez du besterik
arkaitza eta arria,
Uarte-Arakil deitzen zaiona
lendabiziko erria;
goi-aingerua ala azaltzea
zer gauza arrigarria,
Jaun-Goikuak eukiko zuan
onerakoxe jarria.

- 15/ Aita San Migel goi-aingerua
errukitsu leialkoia,
Zuberoa'tik Ebro arteko
Euskal-Errien patroia;
zorionean azaldu ziñan
gugana Alarr'en goia,
zaitu beti Euskal-Erria eta
gure gañeko odeia.
- 16/ Dagonill ontan izaten degu
asulbizio-eguna,
erregutuaz ondasun eske
asko etortzen gerana,
dakigulako goi-aingerua
txit errukitsua dana;
lagundu gabe ez du utzitzen
bera maitatzen duana.
- 17/ Aita San Migel, Euskal-Errian
etzaguzkagu aztua,
saiatu beti zuzendutzera
seme-alaba gaiztua;
Josepetako soro aundian
degu epaia estua,
euskaldun danok laztandu eta
artu zerorren eskua.

- 18/ Sinisgabea izanarentzat
dator estua trantzea,
ona betiko glorira eta
txarra Judasi launtzea;
ludi onetan bizitzen dana
kristau zuzenen antzea,²
goi-aingeruak laztanduko du,³
eduki uste betea.
- 19/ Teodosiok berak laxter zituan
penitentziak beteak,
mendirik-mendi beti ibilliaz
jai, aste, il ta urteak;
Aita degunak barkatu ere
egin zituan kalteak,
siñismengarri argatik daude
leize ondoan kateak.
- 20/ Zer gertatu zan papel onetan
zabaldutzen da berria,
gazte guztiok ikasitzera
gauza bat miragarria;
agur, San Migel goi-aingerua,
zaitu beti Euskal-Erria,
Franzisko Erauskin zaldibitarra
ni kanta oek jarria.

Ordizia (Villafranca), Uzta 14, 1917

---

² Bertso-paperak: *antzera*.

³ Bertso-paperak: *goi-aingerua*.

Bertso-papera, «*E. Lopez'en etxean*» argitaratua, Donosti'ko Gregorio Mujika zanaren bertso-bilduman.

* * *

San Migel aingeruari paratutako bertso auek noizkoak diran, bertsoen azpian adierazita dago: 1917, Uzta 14. Baiñan Erauskin'en esku-idatzietan, gai berari jarriak, lau bertso eta beste baten asiera agertu zaizkigu. Bertso oietako bigarrenan esaten denez, 1915'ekoak dira. Urte one-tan asiko zan, beraz, San Migeli bertsoak jartz-en; asi bai, baiñan, zergatik ez dakigula, lana orduan bukatu gabe utzi.

Ona emen bertso oiek:

- 1/ Kanta berriak orra San Migel
goi-aingeru *Excelsis'i*,
relijioa maite duanak
irakurri ta ikasi;
ez degu bada ibilli bear
fedeagandik igasi,
dakigulako Jesus degula
zerun da lurren nagusi.

- 2/ Aita San Migel dago Alarren
Naparroa'ko partean,
Uarte-Arakil deitzen dioten
pareko arkaitz-puntean;
kantak jartzeko esan dirate
gutzizko borondatean,
millaz ondoren bederatzireun
da amostgarren urtean.

3/ Goi-aiñgeru San Migel degu
aingeru danan burua,
igansugea're, kristau jalea,
ezpatarekin galdua;
Goñi'ko zaldun Teodosiori⁴
aizkeneko azaldua,
geroztik dago ermitarekin
leize ori itzaldua.

4/ Goñi'ko zaldun on Teodosio
penitente zebillena,
etsai bat dala medio ilda
bere aita eta ama;
zer egin zuan konfesatzera
juanda zala Erroma,
kate batzuek mendiz austeko
Aita Santuaren ordena.

5/ Kate orrekin Ayedo'ko
mendira joan bearra,
.....
.....
.....
.....
.....
.....

* * *

Argia'n, 1934.IV.15'an, onako lerro auk idatzituz zituan Erauskin'ek:

•Naparrak erreguz dauzkat, Mikel Doneari,

---

⁴ Esku-idatzietan: *Goñi zaldun Teodosiori*.

Adur'tik Ebro arteko Euskadi'n zaindariari, olerkiak jartzeko, Goñi'tar Teodosio sartutzen dedala. Edestia euskeratu det, eta aurki asiko naiz *Argia* zoragarri maite onetan argitaltzen. Izango dira 20 olerki zortzikoak. Aldiko 4 olerki, *Argia*'k toki izan dezan.»

Baiñan gisa ortako saila amazazpi urte lenagotik jarria zuan: gaia San Migel, Goñi'ko zalduna, ogei bertso, eta bertso-mota zortzikoak. Alegia, emen ezarri berria degun orixe.

Bertso oiek paraturik aaztuta al zegoan, ba? Ez du itxurarik. Bitatik bat izango da: euskaldunak *bertso berriak* nai izan ditu beti, eta Erauskin'ek ori jakin eta bere aspaldiko bertso oiek berri-berriak balira bezela agertu nai zituan; edo, bestela, beste sail berri bat jarria zuan.

Ala ere, zergatik ez dakigula, etzituan *Argia*'n beintzat argitaratu, eta beste iñun ere etzaizkigu azaldu.

(1918)
**ZALDIBIA'KO BITOR ERAUSKIN
KORRIKALARIARI**

- 1/ Bitor Erauskin, jartzera nua
zuretzat bertso berriak,
korrika egin dituzulako
azaña arrigarriak;
kalanbrerikan ez daukatela
zure belaun da gerriak,
mutil bizkorra azi ziñuztan
Zaldibia'ko erriak.

- 2/ Irurogei ta lau korrikalari
Barcelona'ra joanak,
Gipuzkoa'ko eta Bizkai'ko,
erdaldun da katalanak;
oiek guztitan aukeratuak
arkitzen ziran onenak,
campeón español Bitor irten da
atzean utzita danak.

3/ Zaldibia'ko zar da gazteak,
sentimentu bat izan da:
donostiarra zeradela zu
zertan anuntziatzen da?
Arrazoi aundiz mintzatzen gera:
erria ukatutzen da,
Donostia'ri fama emanda
Zaldibi'koa izanda.

Barcelona'n, 1918 urtean, España'ko korrikalari-txapelketa jokatu zan eta Zaldibia'ko Bitor Erauskin'ek irabazi. Prat famatua ere an omen zan, baiñan ura ere atzean gelditu.

Erauskin Errotariaren aide xamar egiten omen zan Bitor ori, aren seme Ramon eta Martinek esan digutenez beintzat. Eta auen aitak bertsoak jairi zituan eta paperetan argitaratu.

Erauskin'en seme Ramonek onela esan digu:

«Larraitz'en saldu genituan; aitak kantatu eta nik zabaldu ta kobratu. Amar xentimo paper bana. Pentekoste bigarrena izango zan. Bera ere, Bitor Erauskin, an zan.»

Damurik, bertso-paper oietakorik ez degu ale bakar bat ere iñon arkitu. Iru bertso oiek, orain Ramon eta Martin anai oiei bururatu zaizkionak dira.

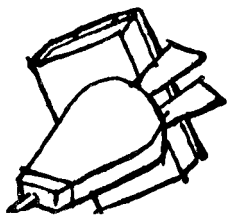

ORAINDAÑOKO LIBURUAK

1. R. Artola: Sagardoaren Graziya (Aitua).
2. M. Soroa: Gabon, Au ostatubal, Anton Kaiku. (Aitua).
3. F. Apalategi: Euskal mutillak armetan, I. (Aitua).
4. Pepe Artola: Ustez laguna detan. (Aitua).
5. P. M. Urruzuno: Euskalerritik zerura. (Aitua).
6. T. Alzaga: Ramuntxo. (Aitua).
7. R. Azkarate: Galtzaundi. (Aitua).
8. A. Apaolaza: Patxiko Txerren. (Aitua).
9. B. Iraola: Oroitzak. (Aitua).
10. Errege eguneko bertso sayoa. (Aitua).
11. P. Larzabal: Bordaxuri. (Aitua).
12. Bilintx: Bertso ta lan guziak. (Aitua).
13. M. Izeta: Dirua galgarri. (Aitua).
14. P. Larzabal: Iru ziren. (Aitua).
15. Ezkontza galdutako bertsoak, I. (Aitua).
16. A. M.ª Zabala: Gabon gau bat. (Aitua).
17. A. M.ª Labayen: Malentxo alargun! (Aitua).
- 18-19. A. Zavala: Txirrita. (Aitua).
20. F. Goñi: Lurdesko gertaerak. (Aitua).
21. P. Larzabal: Herriko bozak. (Aitua).
22. Bertsolarien txapelketa (30-XII-1962). (Aitua).
23. Aizkolariak. (Aitua).
24. F. Imaz: Bertso guziak. (Aitua).
25. A. P. Iturriaga: Jolasak. (Aitua).
26. A. M.ª Zabala, A. Larraitz, Mir: Periyaren zala-partak.
27. Azpeitiko Premiyoaren bertsoak. (Aitua).
28. B. A. Mogel: Ipui onak. (Aitua).
29. T. Alzaga: Burruntziya. (Aitua).
30. G. Anduaga: Egunsentiko txoria. (Aitua).
31. M. Soroa: Baratzan. (Aitua).
32. M. Elizegui, A. Zavala: Pello Errotaren bizitza. (Aitua).
33. M. Elizegui, A. Zavala: Pello Errotak jarritako bertsoak.

34. *P. Larzabal*: Senpere-n gertatua. (*Aitua*).
- 35-36. *J. V. de Echagaray*: Festara.
37. *A. Cardaberaz*: Euskeraren berri onak. (*Aitua*).
38. *S. Salaverria*: Neronek tirako nizkin. (*Aitua*).
39. *Bertsolariak*: Amar urteko bertso-paperak. (*Aitua*).
- 40-41. *J. R. Zubillaga*: Lardasketa. (*Aitua*).
42. *Uztapide*: Noizbait. (*Aitua*).
43. *Bertsolari-txapelketa*. (1-I-1965). (*Aitua*).
44. *P. Larzabal*: Hilla esposatu. (*Aitua*).
- 45-46. *J. M. Satrustegui*: Bordel bertsolaria. (*Aitua*).
47. *P. M. Urruzuno*: Iru ziri. (*Aitua*).
48. *P. Barrutia, Sor Luisa, X. Munibe*: Teatro zaarra. (*Aitua*).
- 49-50. *A. Zavala*: Pello Errotaren itzala. (*Aitua*).
51. *P. M. Urruzuno*: Ur-zale baten ipuiak. (*Aitua*).
- 52-53. *G. Anduaga*: Bertso-bilduma.
54. *A. Zavala*: Fernando Amezketarra bertsolaria. (*Aitua*).
55. *Basarri*: Laugarren txinpartak. (*Aitua*).
56. *A. Zavala*: Udarregi bertsolaria. (*Aitua*).
- 57-58. *C. Beobide*: Asis'ko Lorea. (*Aitua*).
59. *A. Zavala*: Axentxio Txanka bertsolaria.
60. *A. Zavala*: Errikotxia, Itxaspe ta beste zenbait bertsolari. (*Aitua*).
61. *A. Zavala*: Gaztelu bertsolaria.
62. *A. Zavala*: Zarautz'ko Zaldubi bertsolaria.
- 63-64. *A. Zavala*: Juan eta Pello Zabaleta bertsolariak.
65. *J. M. Satrustegui*: Luzaide'ko kantiak. (*Aitua*).
66. *A. Zavala*: Iru bertsolari. (*Aitua*).
67. *Bertsolari-txapelketa* (11-VI-1967). (*Aitua*).
- 68-69-70. *A. Zavala*: Alzo'ko Imaz bertsolaria.
- 71-72. *A. Iturriaga*: Ipuiak.
73. *A. Zavala*: Iru anai bertsolari. (*Aitua*).
- 74-75. *A. Zavala*: Errenteria'ko bertsolari zaarrak.
76. *A. Zavala*: Alza'ko bertsolari zaarrak.
- 77-78. *A. Zavala*: Paulo Yanzi ta bere lagunen bertsoak. (*Aitua*).
- 79-80-81. *A. Zavala*: Lexo bertsolaria.
82. *A. Zavala*: Juan Maria Zubizarreta bertsolaria. (*Aitua*).
83. *A. Zavala*: Motza, Zulaika ta Ugalde bertsolariak. (*Aitua*).
84. *M. Matxain*: Uste gabeen.
85. *Xalbador*: Ezin bertzean. (*Aitua*).
- 86-87. *A. Zavala*: F. Iturzaeta bertsolaria.

- 88-89-90. A. *Zavala*: Xenpelar bertsolaria. (*Aitua*)
91. A. *Zavala*: Txapel bertsolaria. (*Aitua*).
92. I. *Alkain*. — A. *Zavala*: Alkain aita-semeak.
93. A. *Zavala*: Zubeltzu ta Saikola bertsolariak.
94. A. *Zavala*: Atano ta Estrada bertsolariak. (*Aitua*).
- 95-96. A. *Zavala*: Azkoitia'ko zenbait bertsolari.
97. A. *Zavala*: Bidasoa aldeko bost bertsolari.
- 98-99. *Inozentzio Olea*: Goierriko lorak.
100. *Manuel Lasarte*: Bertso-mordoxka. (*Aitua*).
- 101-102. A. *Zavala*: Txirritaren bertsoak. I. (*Aitua*).
- 103-104. A. *Zavala*: Txirritaren bertsoak. II. (*Aitua*).
105. *Jose Inazio Etxeberria*: Mendi-gañetik.
106. A. *Zavala*: Pastor Izuela. — Ezkioko ta Segurako itxuak.
107. A. *Zavala*: Zepai bertsolaria. (*Aitua*).
108. *Mattin*: Ahal dena. (*Aitua*).
- 109-110. *P. Lafitte*: Mañex Etchamendy bertsolaria.
111. *Bertsolariak*: Xenpelar-saria, 1972. (*Aitua*).
112. *Basarri*: Sortu zaizkidanak.
113. *P. M. Urruzuno*: Sasiletrau baten ziria.
114. A. *Zavala*: Kaskazuri bertsolaria.
115. A. *Zavala*: Larraburu, Lexoti ta Balentin bertsolariak.
116. A. *Zavala*: Oiartzungo bost bertsolari.
- 117-118. *Balendin Enbeita*: Nere apurra.
119. A. *Zavala*: Oiartzungo beste lau bertsolari.
- 120-121-122. A. *Zavala*: Mendaro Txirristaka.
- 123-124-125. A. *Zavala*: Zampirain anaiak.
126. A. *Zavala*: Ustu ezin zan ganbara.
127. *M. Arozamena*: Nere aldia.
128. A. *Zavala*: Amodiozko penak bertso berrietan.
129. A. *Zavala*: Afrika'ko gerra (1859-1860).
130. A. *Zavala*: Patxi Erauskin bertsolaria (I).

AUSPOA
LIBURUTEGIA